

Vergi Yargılaması Hukukunda Norm Çatışması

Hakemli Makale

Oytun CANYAŞ

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi. (Assistant Professor, TOBB University of Economics and Technology, Faculty of Law) ocanyas@etu.edu.tr

ÖZET

Hukuk teorisinde norm çatışması, yoğun olarak incelenmiş bir konudur. Bu çerçevede KELSEN, ROSS, RAZ, DWORKIN, MUNZER, ELHAG/BREUKER/BROUWER ve PECZENIK gibi yazarlar, norm çatışmalarının saptanması ve sınıflandırılması konusunda çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Söz konusu görüşler, çatışma sorununu ya muğlak sınıflandırmalarla incelemekte ya da deontik mantık gibi spesifik bir mantık türüne indirgemektedir. Bu nedenle, vergi yargılaması normları arasındaki çatışmaların analizinde bu yaklaşımlardan herhangi biri tercih edilmemiştir. Bunun yerine norm çatışmasının saptanması için ölçüt önerilmiş ve bu ölçütten hareketle de yeni bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu bağlamda norm çatışması, bir normun uygulanmasının diğer bir normu ihlal etmesi olarak tanımlanmış ve uygulanan iki bağımsız normun davranış koşullarının aynı olup olmasını esas alan bir sınıflandırma ortaya konmuştur. Davranış koşulları aynı olan iki norm arasındaki çatışma mantiki çatışmadır. Mantiki çatışmalar da hukuki sonuç unsuru ile diğer koşullar arasındaki farklılıklardan hareketle tam ve kısmi norm çatışmaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Davranış koşulları farklı iki norm arasındaki çatışma ise "gerçek çatışma"dır.

Vergi yargılaması normları, İdari Yargılama Usul Kanunu, Vergi Usul Kanunu ve Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun gibi pek çok yasada yer almaktadır. Çalışmada, vergi yargılaması normları arasındaki çatışmalar, "kısmi norm çatışması" olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda anılan normlar arasındaki çatışmaların büyük kısmı, İYUK m.2/1-a'da öngörülen bağımsız normun "diğer koşulları" arasındaki uyumsuzluklardan kaynaklanmaktadır. Vergi yargılaması normları arasında gerçek çatışma haline ise rastlanılmamıştır.

Anahtar Kelimeler

Norm Çatışması, kısmi norm çatışması, tam norm çatışması, vergi yargılaması normu, deontik mantık

ABSTRACT

NORM CONFLICTS IN PROCEDURAL TAX LAW

Norm conflicts in legal theory is a subject which has been intensively studied. In this regard, authors like KELSEN, ROSS, RAZ, DWORKIN, MUNZER, ELHAG/BREUKER/BROUWER and PECZENIK have asserted different ideas on determination and classification of norm conflicts. The aforementioned ideas scrutinize the conflict problem by abstract classifications or abbreviate it to a specific logic like the deontic logic. Therefore, none of these approaches has been preferred in analyzing the conflict between the tax norms. Instead of this, a new criterion has been suggested for the determination of norm conflict and a new classification has been made pursuant to this new criterion.

In this regard, norm conflict has been described as to mean where the application of a norm violates another norm and a classification which is based on the similarities between the circumstances of two independent applicable rules has been revealed. A conflict between the two norms of which behavioral circumstances are the same is a logical conflict. Logical conflicts are separated into two as total and partial norm conflicts basing upon the differences between the legal consequence element and the other circumstances. A conflict between the two norms which have different behavioral circumstances is a "real conflict".

Procedural tax norms take part in many codes like the Administrative Procedural Law and Procedural Administrative Tax Law and the Law on the Collection Procedure of Public Claims. In this study, the conflicts between the procedural tax norms have been qualified as "partial norm conflicts". In this regard, many of the conflicts between the aforementioned norms have its source from the incompatibilities between the "other circumstances" of the independent norm in art. 2/1-a of Administrative Procedural Law. A real conflict between the procedural tax norms has not been encountered.

Key Words

Norm conflicts, partial norm conflicts, total norm conflicts, procedural tax norms, deontic logic

GİRİŞ

Hukuk sistemleri hukuk normlarından oluşur¹. Hukuk normları², olması gerekene yönelik davranış kalıplarını içeren irade görünümüdür³. Söz konusu normları işlev, yapı ve konu itibarıyla pek çok ayrıma tabi tutmak mümkündür⁴. Konu itibarıyla yapılan bir sınıflandırmada vergi hukuku normları; vergi usul, vergi yargılaması ve vergi ceza normu gibi alt gruplara ayrılabilir⁵. Çalışmada irdelenecek vergi yargılaması normlarının konusu⁶, vergi uyumsuzluklarının yargısal çözümüne katılan süljelerin tabi olduğu davranış kalıplarıdır. Vergi uyumsuzlukları vergi yasalarındaki bireysel ve düzenleyici idari işlemlerden kaynaklandığından, vergi yargılaması normları da bu işlemlerin yargısal denetimiyle sınırlıdır⁷. Zira vergi uyumsuzlukları, vergi yasalarının uygulanmasından doğar. Bir yasanın uygulanması ise hiyerarşik olarak daha

alt düzeyde yeni bir norm yaratmaktadır⁸. İdare ve vergi hukuku kapsamında yer alan yasaların uygulanması, idari işlem tesisi yoluyla olmaktadır. Bu durumda vergi yasalarının uygulanması da⁹ vergilendirme işlemleri (bireysel idari işlemler) ve düzenleyici işlemler aracılığıyla sağlanır¹⁰. Dolayısıyla, vergi hukukunun Anayasa yargısı boyutu için gündeme gelebilecek Anayasa yargısı normları, vergi sorumluluğundaki rücu mekanizması gibi çok sınırlı bir alanda uygulama bulabilecek hukuk muhakemesi normları¹¹ ve son olarak vergi suçlarının muhakeme sürecinde geçerli olabilecek ceza yargısı normları “vergi yargısı normları”nın dışındadır.

Türk Vergi Hukuku'nda vergi yargılaması normları tek bir yasada toplanmamış; aksine birden fazla yasaya dağılmıştır. Vergi yargısı, idari yargı kolunun alt dalı olduğundan¹² vergi yargılaması normları da esas olarak idari yargı mevzuatında yer almaktadır. Bu bağlamda vergi yargısının temel hukuki kaynakları 2575 sayılı Danıştay Kanunu, 2576 sayılı Bölge İdare, İdare Ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun¹³ ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu¹⁴'dur. Bununla birlikte, özel idari usul kodları olmalarına karşın 213 sayılı Vergi Usul Kanunu¹⁵ ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunda da¹⁶ vergi yargılaması

1 HAFIZOĞULLARI, Zeki, **Ceza Normu**, US-AAAnkara,1996, s.33

2 KELSEN'in norm hiyerarşisi teorisinde hukuk normları salt genel ve soyut kuralları değil; somut ve özel durumları (mahkeme kararları gibi) da kapsar (KELSEN, Hans, **Reine Rechtslehre**, 1934, s. 82-83'den aktaran ARAL, Vecdi, **Kelsen'in Saf Hukuk Teorisinin Metodu ve Değeri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2471, İstanbul, 1978, s.49-50). Bu yaklaşım Türk Öğretisi'ndeki ana akımdan farklıdır (Bkz. İŞİKTAÇ, Yasemin, **Hukuk Normunun Mantıksal Analizi Ve Uygulaması**, 2. Basım, Filizkitapevi, İstanbul, 2004, s.113; İŞİKTAÇ, Yasemin, METİN, Sevtap, **Hukuk Metodolojisi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2003, s.118-119). Aksi görüş için bkz. ONAR, S.S, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, C. I, 3.Bası, İstanbul, 1966, s.26.

3 HAFIZOĞULLARI, 1996, s.5-8. GÜRİZ ise, normu, belirli bir davranışı yasaklayan veya emreden olması gerekene ilişkin davranış kuralı olarak tanımlamaktadır (GÜRİZ, Adnan, **Hukuk Felsefesi**, 7. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007,s.303). VISSER ve VAN KRALINGEN ise, hukuk normunu belir bir şeyi (davranışı) emreden, yasaklayan veya bu davranışa izin veren önerme olarak tanımlamaktadır (VISSER, P.R.S./ VAN KRALINGEN, R.W., “Reasoning about definitions in statutes”: J.A.P.J. Breuker, R.V. De Mulder, J.C. Hage (eds.), **Legal knowledge based systems JURIX 91: Model-based legal reasoning**, The Foundation for Legal Knowledge Systems, Lelystad: Koninklijke Vermande, 1991, s.114).

4 Hukuk normlarıyla ilgili ayrımlar için bkz. HART, H.L.A., **The Concept of Law**, Second Edition, Calendon Law Series, New York, 1997,s. 79 vd.; İŞİKTAÇ, METİN, 2003, s.142 vd.

5 Bu doğrultuda bkz. ÖNCEL, Mualla, KUMRULU, Ahmet, ÇAĞAN, Nami, **Vergi Hukuku**, 11. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s.6; KARAKOÇ, Yusuf, **Genel Vergi Hukuku**, 3. Bası, Yetkin yayınları, Ankara, 2004, s.55-57.

6 Vergi yargılaması normlarından oluşan vergi yargılaması hukuku, şekli vergi hukukunun kapsamı içerisinde yer almaktadır (KUMRULU, Ahmet, **Vergi Yargılaması Hukukunun Kuramsal Temelleri**, Çoğaltma, Ankara, 1989, s.23; Öncel/ Kumrulu/ Çağan, 2003, s.5; KARAKOÇ, Yusuf, **Vergi Yargılaması Hukuku**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1995, s.18.

7 Vergi uyumsuzluklarını daha geniş ele alan görüşler için bkz. KARAKOÇ, 2004, s.480.

8 Kelsen,1934, s. 82-83'den aktaran ARAL, 1978, s.50; ONAR, 1966, C.I, s.261.

9 Normlar hiyerarşisinde yasaların uygulanmasının anlamı için bkz. KELSEN,1934, s. 83'den aktaran ARAL, 1978, s.50.

10 Buna karşılık hakim görüşü vergi uyumsuzluklarını salt vergilendirme işlemlerinden doğan uyumsuzluklarla sınırlandırmak yönündedir (Örnek için bkz. ÖNCEL/KUMRULU/ÇAĞAN, s.169; AKSOY, Şerafettin, **Vergi Yargısı Ve Türk Vergi Yargısı Sistemi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990, s.65 vd.). Halbuki düzenleyici işlemler de vergi yasalarının uygulanması anlamına geldiğinden bu tür idari işlemlerden çıkan uyumsuzlukların yargısal çözümünde geçerli olan normlar da vergi yargısı normudur. Söz gelimi, Anayasa m.73/4'e göre vergi yasasındaki yetkiye dayanılarak tesis edilen Bakanlar Kurulu Kararı'ndan doğan uyumsuzluğu çözümlleyen normlar da vergi yargısı normudur. Zira uyumsuzluk vergi yasasının uygulanmasından doğmaktadır.

11 Buna karşılık, İYUK m.31/2 hükmü gereği HMK'nın bazı hükümleri de vergi yargısı normudur.

12 ÖNCEL/ KUMRULU/ ÇAĞAN, s.186

13 Bundan sonra “BilVMK” olarak ifade edilecektir.

14 Bundan sonra “İYUK” olarak ifade edilecektir.

15 Bundan sonra “VUK” olarak ifade edilecektir.

16 Bundan sonra “AATUHK” olarak ifade edilecektir.

normları yer almaktadır¹⁷. Öte yandan 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nda da vergi yargılaması normu bulunmaktadır¹⁸.

Vergi yargılaması normlarına -temel idari yargı mevzuatı- dışında da rastlanması, norm çatışması sorununu gündeme getirebilmektedir. Bu çalışmanın konusu belirli vergi yargılaması normları arasında ortaya çıkan hangi tür uyumsuzlukların norm çatışması olarak nitelendirilebileceğini saptamaktır. Buna ilaveten çatışmaların kaynağını daha açık ortaya koyabilmek amacıyla vergi yargısı normları arasındaki çatışmalar belirli bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

Bu doğrultuda ilk olarak hukuk teorisinin temel konularından olan norm çatışması incelenmiştir. Norm çatışması kavram ve türlerine ilişkin açıklamalarımız sadece vergi hukuku için değil; tüm hukuk dalları için işlevsel olabilecektir. Norm çatışması kavramı ele alındıktan sonra vergi yargılaması normları arasındaki çatışmalar analiz edilmiştir. Vergi yargılaması normları arasındaki çatışmaların nasıl çözümleneceği sorunu ise bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Bir başka söyleyişle çalışmanın amacı hangi koşullarda vergi yargılaması normları arasında çatışma olup olmadığını tespit edecek ölçüde ulaşmaktır. Çatışmanın mevcudiyeti tespit edildikten sonra -hangi normun uygulanacağı sorunu- ise ancak bir başka çalışmanın konusu olabilecektir.

I. NORM ÇATIŞMASI

A. GENEL ÇERÇEVE

"Norm çatışması" kavramının hukuk teorisinin karmaşık konularından biri olduğu söylenebilir. Konuya ilişkin öğreti oldukça geniştir. Bu çerçevede öğretide deontik¹⁹ bakımdan hangi normların çatışabileceğinden norm çatışmalarının türlerine değin değişik konularda pek çok yazar farklı görüş belirtmiştir²⁰. Hatta KELSEN gibi bazı yazar-

ların konuya ilişkin görüşlerinin zaman içerisinde değiştiğini gözlemlemek dahi mümkündür²¹. Söz konusu tartışmalar çalışma konumuzla ilgili olduğu ölçüde bu bölüm içerisinde sergilenmeye çalışılacaktır.

Bu noktada çok genel bir "norm çatışması" tanımıyla söze başlamak gerekirse; norm çatışmaları, aynı somut olaya uygulanacak iki hukuk norm arasındaki uyumsuzluktur²². Daha kapsamlı bir tanım ileride²³ yapılacaktır²⁴. Öğretide norm çatışmalarına ilişkin karşılaştığımız temel tartışmaları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Hukuk sistemlerinde "norm çatışması" var olabilir mi?
- Çatışan sadece hukuk kuralları mıdır? Hukuk kuralları dışında hukuk ilkeleri de kendi aralarında veya hukuk kuralları ile çatışabilir mi?
- Norm çatışmaları nasıl saptanır? Normlar arasındaki hangi uyumsuzluklar çatışma olarak nitelendirilebilir?

Hukuk sistemlerinde aynı somut olaya eş zamanlı olarak uygulanması mümkün olmayan, birbirleriyle uyumsuz normlar her zaman vardır. Bununla birlikte bazı yazarlar, hukuk sistemlerinin norm çatışmalarını barındıramayacağını savunmuşlardır²⁵. KELSEN'in ilk görüşlerine göre,

national Law Vol. 17, 2006, , s.414; ELHAG, Abdullatif A.O/BREUKER, Joost, A.P.J./BROUWER, Bob W., "On the Formal Analysis of Normative Conflicts", in H. Jaapvan den Herik et.al. (eds), *Legal Knowledge Based System, JURIX 1999*, The Twelfth Conference, Nijmegen: GNI, 1999, s.35-36; ROSS, Alf, **Law and Justice**, The Lawbook Exchange Ltd., 1959, s.128 vd.; PECZENIK, Aleksander, **On Law and Reason**, Law and Philosophy Library Volume 8, Springer, 2008, s.340 vd.

21 VRANES'in aktardığına göre, KELSEN ilk dönem çalışmalarında norm çatışmasını mantıki bir çelişki olarak görürken son dönem çalışmalarında görüşünü değiştirmiştir (VRANES, 2006, s.399).

22 ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.35-36

23 Bkz. Bölüm I/B-3.

24 KELSEN ise, iki norm arasında çatışmayı, bir normu uygulamanın diğer bir normu ihlal etmesi veya ihmal etme olasılığının bulunması olarak tanımlamaktadır (KELSEN, Hans, "Derogation", H. Klecatsky, R. Marcic, and H. Schambeck (eds), **Die Wiener Rechtstheoretische Schule** (1968), ii, s. 1438'den aktaran VRANES, 2006, s.414).

25 KELSEN, Hans, **Allgemeine Theorie der Normen**, 1979, s.99'dan aktaran KAMMERHOFER, Jörg, **Uncertainty in International Law: A Kelsenian Perspective**, Routledge, New York, 2011, s. 141; Bentham, **Introducion To The Principles Of Morals And Legislation**, In J. Bentham, *Fragment On Government With An Introduction To Tine Prinples Of Morals And Legislation*, (V. Harrison Ed. 1960)'dan aktaran RAZ, Joseph, "Legal Principles and Limits of Law", **The Yale Law Journal**, V.81, 1971-1972, s.829; DWORKIN, Ronald, M. "The Model of Rules", **University of Chicago Law**

17 Örnek hükümler için bkz. VUK m.377; 6183 sayılı AATUHK m.58

18 Bkz. 5326 sayılı Kabahatler Kanunu m. 27 ve Ek m.1

19 Aşağıda açıklanacağı üzere deontik mantık, ödev, izin, yasak gibi normatif kavramlara dayanan mantık türünü ifade etmektedir (HANSEN, Jorgen, PIGOZZI, Gabriella, VAN DER TORRES, Leendert, "Ten Philosophical Problems in Deontic Logic", **Dagstuhl Seminar Proceedings** 07122 Normative Multi-agent Systems, <http://drops.dagstuhl.de/opus/volltexte/2007/941>, (erişim tarihi: 7/8/2013), s.1).

20 Bu konuda önemli gördüğümüz çalışmalar şu örnekler verilebilir: VRANES, Erich, "The Defination of Norm Conflict in International Law and Legal Theory", **The European Journal of Inter-**

hukuk normları arasında bir mantık ilkesi olan çelişmezlik ilkesi gereği herhangi bir çatışma olması mümkün değildir. Zira böyle bir uyumsuzluk ortaya çıktığında normlardan biri otomatik olarak geçerliliğini kaybedecek; çatışma ortaya çıkar çıkmaz çözümlenmiş olacaktır²⁶. DWORKIN ise, hukuk normlarını kurallar ve hukuk ilkeleri olarak ayırdıktan sonra, hukuk ilkeleri arasında çatışma olabileceğini ancak hukuk kurallarının çatışamayacağını ileri sürmektedir. Zira yazar, iki hukuk kurallı arasında çatışma olduğunda bu kurallardan birinin geçerli olacağını diğersinin ise *lex superior*; *lex posterior-lex specialis* gibi ilkelere dayalı olarak uygulanmayacağını belirtmektedir²⁷. Yazara göre, hukuk ilkeleri ise çatışabilir ve bunlar arasında ağırlığı olan ilkenin geçerli olacağı çıkarımı yapılabilir²⁸. Hukuk kuralları arasında çatışma olduğunda ise hukuk ilkelerinde olduğu gibi bunlardan birinin diğersinden daha önemli olduğu, bu nedenle de önemli/ağırlığı fazla olan kuralın geçerli olacağı söylenemez²⁹.

Görüldüğü üzere KELSEN ve DWORKIN'in görüşü, norm çatışmalarının varlığını reddetmekten ziyade çatışma olduğunda iki normdan birinin geçerli olacağı ve bu yolla hukuk sistemindeki tutarsızlığın giderileceği düşüncesine dayanmaktadır. Bizim de katıldığımız aksi düşünceye göre, iki norm arasında çatışma ortaya çıktığında çatışan normlardan biri kendiliğinden hukuk sisteminden silinmez. Her iki norm da aynı düzeyde geçerli olmaya devam eder. Bu durumda somut olaya çatışan normlardan birinin tercih edilerek uygulanması çatışmayı ortadan kaldıracaktır. Böyle bir tercihte bulunabilmek için *lex posterior*, *lex specialis*, ölçme ve dengeleme (*weighing and balancing*) gibi belirli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler yapılan tercihi haklılaştırma fonksiyonu üstlenecektir.

Öğretide tartışılan konulardan bir diğeri norm çatışmalarının sadece hukuk kurallarına özgü olup olmadığıdır. Esasen bu tartışma hukuk sisteminin

kapsamına ilişkindir. Eğer hukuk sisteminin salt kurallardan oluştuğu kabul edilirse norm kavramının kapsamı daraltılmış olacak ve bu daralmanın sonucu olarak norm çatışmasıyla kastedilen salt kural çatışmaları olacaktır. Buna karşılık, hukuk sistemlerinin kuralların yanı sıra ilkeleri de kapsadığı görüşü savunulursa, ilkeler arasında çatışma olabileceği sonucuna varılabilecektir. Daha önce de belirtildiği üzere, DWORKIN, "*The Model of Rules*" isimli çalışmasında hukuk normlarının ilkelerden ve kurallardan oluştuğunu ileri sürmüş ve asıl çatışan normların ilkeler olduğunu ifade etmiştir³⁰. Yazara göre ilkeler geçmişte yürürlükte olan anayasa, yasa, yargı kararları gibi normlarda yer alan ahlaki önermelerdir. Hukuk kuralları ile ilkeler arasındaki temel fark, kuralların uyumsuzluğa uygulanmaları durumunda, o uyumsuzluğun bütünüyle kurala göre çözümlenmesidir. Oysa ilkeler,³¹ kurallara nazaran daha geniş, muğlak ve genel normlar olup, bunların somut olayı sonuçlandırıcı bir karakteri bulunmamaktadır. Dolayısıyla uyumsuzluğun bütünü o ilkeye göre çözümlenmesi mümkün değildir³². Diğer taraftan ilkeler, belirli bir amacı, değeri gerçekleştirme hedeflediklerinden kendilerinin somut örnekleri olan kuralları açıklamanın ötesinde onları haklılaştırma işlevi de görürler³³.

Çalışma konumuz bakımından önemli olan ilkelerin hukukun kapsamı içerisinde yer almasına bağlanan sonuçlardır³⁴. Hukuk sistemine ilkeler de dahil edildiğinden, bunlar arasında veya bunlar ile kurallar arasında çatışmaların varlığını kabul etmek de kaçınılmaz olacaktır. Nitekim hukuk teorisinde pek çok yazar hukuk ilkeleri arasında çatışmaların var olabileceğini kabul etmekte ve hatta bu çatışmaların çözümü için öneriler getirmektedir³⁵. Bize göre de hukuk ilkeleri hukuk sisteminin kapsamı içerisindedir. Dolayısıyla bu ilkeler var

30 DWORKIN, 1967-1968, s.27. DWORKIN'in görüşlerinin eleştirisi için bkz. HART, 1997, s.259-263.

31 "Hiç kimse başkasının hatası nedeniyle menfaat sağlamamalıdır/ one shouldn't be able to profit from one's own wrong" ilkelere örnek olarak verilebilir (BIX, Brian, *Jurisprudence*, Fifth Edition, Carolina Academic Press, North Carolina, 2009, s.91).

32 BIX, 2009, s.91.

33 HART, 1997, s.260.

34 Kural-ilke tartışmaları için bkz. DWORKIN, 1967-1968, s.27 vd.; HART, 1997, s.259 vd.; RAZ, 1971-1972, s.830; BIX, 2009, s.91-93

35 PECZENIK, 2008, s.341; ZORRILLA, David Martinez, "The Structure Of Conflicts Of Fundamental Legal Rights", *Law and Philosophy* (2011) 30, s.729; DWORKIN, 1967-1968, s.29

Review, V.35, 1967-1968, s.27; MUNZER, Stephen, "Validity and Legal Conflicts", *The Yale Law Journal*, Vol.82, No.6, May 1973, s.1141. Norm çatışmalarının olamayacağı görüşü Kelsen'in ilk dönem görüşlerini yansıtmaktadır.

26 KELSEN, Hans, *Reine Rechtslehre* (2nd ed. 1960)1960, s.209-210'dan aktaran KAMMERHOFER, 2011, s.144.

27 DWORKIN, 1967-1968, s.27; RAZ, 1971-1972, s.830.

28 DWORKIN, 1967-1968, s.27; MUNZER, 1973, s.1156-1157

29 DWORKIN, 1967-1968, s.27; MUNZER, 1973, s.1156-1157

olduklarına göre bunlar arasında uyumsuzluk, çelişme de mümkün olabilecektir. Bu tür bir çatışmayı çalışma konumuzla bağlantılı iki ilke üzerinden örneklendirebiliriz. Bilindiği üzere genel normun sonraki norm olması durumunda *lex posterior* ilkesi sonraki normun uygulanmasını; *lex specialis* ilkesi ise özel normun (önceki tarihli) uygulanmasını öngörmektedir. Dolayısıyla sonraki norm genel norm olduğunda, *lex posterior* ve *lex specialis* ilkelerinin birlikte uygulanması tutarsız sonuç vermektedir³⁶. Çalışma konumuzu oluşturan vergi yargılaması normları "kural" olduklarından ilke çatışmaları kapsam dışında bırakılmıştır.

Hukuk normlar arasındaki çatışmalar daha çok kural çatışmaları olarak irdelenmiştir³⁷. Öğretide bu tür çatışmaların anlamına, saptanmasına ve türlerine ilişkin pek çok görüş bulunmaktadır³⁸. Çalışma konumuz bakımından son derece önemli olan bu görüşler aşağıda ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

B. NORM ÇATIŞMALARININ TÜRLERİ

Hukuk normlar arasındaki çatışmalar mantıksal çatışmalar ve gerçek çatışmalar³⁹ olmak üzere iki farklı yaklaşım çerçevesinde ele alınabilir⁴⁰. Aşa-

ğıda her iki yaklaşım sırasıyla açıklanmıştır.

MANTIKSAL ÇATIŞMALAR

Mantıksal çatışmalar, norm çatışması kavramının ana eksenini oluşturmaktadır. İki hukuk normu arasındaki mantıksal çatışma, hukuk normlarının yapısal olarak mantık önermeleri olmasına dayanmaktadır. Bu çerçevede mantıksal çatışmalar iki çelişik önermenin aynı anda geçerli olamamasına dayanmaktadır⁴¹. Dolayısıyla mantıksal çatışmaların temellerini çelişmezlik ilkesinden ve üçüncü halin imkânsızlığı ilkesinden aldığı söylenebilir⁴².

Hukuk teorisinde normlar arasındaki mantiki uyumsuzluklar genellikle deontik mantık sorunu olarak ele alınmıştır⁴³. Deontik mantığı esas alan görüş, hukuk normlarını emredici, yasaklayıcı, izin verici gibi deontik modalitelere⁴⁴ ayırmakta ve bunlar arasındaki uyumsuzluklardan hareketle

suzluğa dayalı olarak çatışmasında; normlar eşanlı olarak mantiki ve amprik açıdan uygulanmakla birlikte, bu uygulama hukuki ve ahlaki bakımdan reddedilmesi gereken sonuçlar doğurmaktadır. Diğer taraftan her iki norm tek başına uygulandığında bu tür olumsuz etkiler doğmamaktadır. PECZENIK, değerlendirici çatışmalara çifte mali yükümlülük halini örnek olarak vermektedir. Yazara göre, bir kimseye av hayvanlarını vurma karşılığı yüklenen iki farklı resmi düzenleyen normlar mantiken uyumsuz olmayacaktır. Ancak bir kimsenin aynı mali yükümü doğuran olay için iki farklı yükümlülükler ödevli kılınması ahlaka aykırıdır (PECZENIK, 2008, s.340-341). Bizim görüşümüze göre yazarın verdiği örneklerin her ikisi de aynı zamanda mantiki uyumsuzluğu da düzenlemektedir. Öte yandan iki normun ahlaken çatışması, ahlak-hukuk kuralları ayırımının gereği olarak hukuk normları arasındaki çatışmaların dışındadır. Açıklanan nedenlerle değerlendirici uyumsuzluklar birer norm çatışması olarak çalışmamızın kapsamına alınmamıştır.

41 İŞIKTAÇ/ METİN, 2003, s.259

42 İŞIKTAÇ/ METİN, 2003, s.259. Ancak bu çalışmada mantiki uyumsuzlukların iki normdan birini geçersiz kıldığı düşüncesi savunulmamaktadır. Norm çatışmalarını mantiki uyumsuzluk olarak ele almak ile bunlar arasındaki uyumsuzluğun mutlak olarak mantik kurallarına göre çözümlenmesi gerektiğini ileri sürmek birbirinden farklıdır. VRANES'in de belirttiği üzere, hukuk normları doğruluk değeri alamayacağından bu yolla norm çatışmaları çözülemez (VRANES, 2006, s.413). Dolayısıyla birbiriyle mantiken uyumsuz iki normdan birinin mantik yoluyla geçersiz kılınması mümkün gözükmemektedir. Hukuk sisteminde birbiriyle çelişen iki hukuk normu bulunabilir. Ancak sonuçta hukuk normları yapısal olarak mantik önermeleridir. Doğru ve yanlış değeri almasalar da iki norm arasındaki uyumsuzluk bu yolla sergilenebilir. Bu çalışmadaki önerilen sınıflandırma da çözüm yerine kavramın belirlenmesinde hukuk normunun mantıksal analizine dayanmaktadır.

43 PECZENIK, 2008, s.340 ; HART, 1997, s.27 vd.; MUNZER, 1973, s.114; VISSER/VAN KRALINGEN, 1991, s.114-115; ELHAG/BREUKER/ BROUWER, 1999, s.39

44 Deontik hukuk normları hakkında kapsamlı bilgi için bkz. MOORE, Ronald, "The Deontic Status of Legal Norms", *Ethics*, Vol. 83, No. 2 (Jan., 1973), pp. 151-158.

36 Sonraki normun genel norm olması durumundaki çatışmaların çözümü için bkz. ROSS, 1959, s. 132; PECZENIK, 2008, s. 342 vd. ; SÖZER, Ali Nazım, *Hukukta Yöntembilim*, Beta Yayınları, İzmir, 2008, s.51, İŞIKTAÇ/ METİN, 2003, s.261.

37 Bundan sonra aksi belirtilmedikçe hukuk normu ile hukuk kuralı eş anlamlı olarak kullanılacaktır.

38 Bkz. ROSS, 1959, s.128 vd. ; PECZENIK, 2008, s.340 ; HART, 1997, s.27 vd.; MUNZER, 1973, s.114; VISSER/VAN KRALINGEN, 1991, s.114-115; VRANES, 2006, s.409

39 Bu bölümde yer alan "gerçek çatışmalar" ile öğretide GÖZLER'in ifade ettiği "gerçek çatışmalar" birbirine karıştırılmamalıdır (GÖZLER'in tanımı için bkz. GÖZLER, 2012, s.350). Aşağıda ROSS'un sınıflandırması bölümünde ele alınacağı üzere, GÖZLER'in gerçek çatışma olarak ifade ettiği çatışmalar da birer mantiki çatışmadır. Burada bahsedilen "gerçek çatışmalar" ise İŞIKTAÇ-METİN'in sınıflandırmasında yer alan ve "gerçek karşıtlık" olarak ifade edilen durumlardır. (Gerçek karşıtlık için bkz. İŞIKTAÇ/METİN, 2003, s.259)

40 PECZENIK, 2008, s.340. PECZENIK, mantiki uyumsuzlukların yanı sıra, amprik ve değerlendirici-değer yargısı içeren uyumsuzluklardan bahsetmektedir. İki normun amprik uyumsuzluğu söz konusu olduğunda da iki norm mantiken uyumsuzdur; ancak iki normun eşanlı uygulanamaması başka bir nedenden kaynaklanmaktadır. Söz gelimi bir norm, A kişinin işgünlerinde 04:00'den 16:00'ya kadar çalışmasını zorunlu kılarken diğer bir norm 16:00'dan 03:00'e kadar çalışmasını zorunlu kılmaktaysa her iki norm amprik olarak da uyumsuzdur. Zira hiç kimse gerçek yaşamda 23 saat çalışamaz (PECZENIK, 2008, s.340). Bize göre, bu tür uyumsuzluklar da mantiki uyumsuzlukların türüdür.

İki normun değerlendirici/değer yargısal (evaluatively) uyum-

norm çatışmalarını saptamaktadır. Öğretiye son dönemde hâkim olan görüşlerin büyük ölçüde deontik mantığa dayandığı söylenebilir⁴⁵. Daha eski olan görüşün ise⁴⁶ norm çatışmalarını -açıkça ifade edilmemekle birlikte- klasik mantık çerçevesinde ele aldığı belirtilebilir. “Diğer yaklaşımlar” başlığı altında yer verdiğimiz bu görüşlerin kapsamına ünlü hukukçular ROSS ve KELSEN’in tanım ve sınıflandırmaları ile öğretide “ortak uyum testi” olarak adlandırılan görüş girmektedir⁴⁷.

Her iki yaklaşımın norm çatışmalarını kavrama-anlamlandırma biçimleri farklı olmakla birlikte, vardıkları sonuçlar benzerdir. İki yaklaşım arasındaki farklılık norm çatışmalarının çözümlenmesi için önerdikleri yöntemlerde ortaya çıkmaktadır. Deontik mantığa dayalı yaklaşım, çatışmaların çözümlü için klasik çözüm yöntemleri (lex posterior-lex specialis ve lex superior) dışında yöntemler önermektedir⁴⁸. Buna karşılık, diğer yaklaşımların soruna klasik yöntemlerle çözüm bulmaya çalıştığı ifade edilebilir⁴⁹.

Deontik Mantığa Göre Norm Çatışmaları

Deontik mantık, ödev, izin, yasak gibi normatif kavramlara dayanan mantık türüdür⁵⁰. Deontik mantığa dayanan sınıflandırmalarda bu ayırım esas alınmakta ve hukuk normları emredici, yasaklayıcı, izin verici normlar olmak üzere üçe

ayrılmaktadır⁵¹. Bu normlara “yetki verici normları” da eklemek mümkündür⁵².

Emredici hukuk normları, bir kimseye hukuki ödev yükleyen normlardır⁵³. Bu ödev belirli bir davranışı yapma biçimindedir⁵⁴. “Yasaklayıcı normlar” ise, belirli bir davranışın yapılmasını yaptırıma bağlar. Dolayısıyla belirli bir davranışın yapılmamasını öngören normlardır. “İzin verici normlar” ise, norm öznesine belirli bir davranışı yapma veya yapmama izni verir⁵⁵. “Yasaklanmamış her şeye izin verilmiştir” gibi öncüllerden hareket edilecek olursa, hukuk sistemlerinde “izin verici norm”ların ayrıca bir işlevi olmaz⁵⁶. Ancak normlar hiyerarşisinde izin verici normlar ile emredici normların çatışma olasılığı bulunması “izin verici norm” adı altında ayrı bir kategori yaratmayı haklı kılmaktadır⁵⁷.

İki hukuk normunun deontik mantık bakımından uyumsuzluğu, norm öznesinin iki normu eşzamanlı/simultane olarak uygulayamaması halidir⁵⁸. LINDAHL bu durumu “gerçekleştirilemezlik testi”

45 PECZENIK, 2008, s.340 ; HART, 1997, s.27 vd.; MUNZER, 1973, s.114; VISSER/VAN KRALINGEN, 1991, s.114-115; ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.39

46 Bu durum, hukuk normlarını deontik mantık bakımından ele alan yaklaşımın göreceli olarak yeni olmasından kaynaklanmaktadır. Hukuk normlarını deontik mantık bakımından ele alan ilk çalışma G.H. von Wright’ın 1951 tarihli “Deontic Logic” isimli çalışması olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla norm çatışmalarını deontik mantık bakımından ele alan çalışmalar bu tarihten sonraya işaret etmektedir. Bizim rastladığımız en eski çalışma MUNZER’in 1973 tarihli “Validity and Legal Conflicts” isimli makalesidir (Bkz. MUNZER, 1973.). Deontik mantığın hukuki muhakeme yöntemi olarak kullanılmasının kısa tarihçesi için ayrıca bkz. STELMACH, Jerzy, BROZEK, Bartosz, “Methods of Legal Reasoning”, Springer, Dordrecht, 2006, s.31. Norm çatışmalarını deontik mantık dışında gören çalışmalar ise daha eski olup norm çatışmalarına klasik mantık çatışmaları olarak yaklaştıkları söylenebilir.

47 Bkz. ROSS, 1959, s.128 vd.; VRANES, 2006, s.413; ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.37 vd.

48 Bu yöntemler için bkz.

49 Söz gelimi bkz. ROSS, 1959, s.131 vd.

50 HANSEN, 2007, s.1. Deontik mantık-hukuk normları ilişkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. STELMACH/BROZEK, 2006, s.29 vd.

51 HART ve MUNZER normları sadece “ödev yükleyen norm” ve “yetki verici norm” olarak ayırmışlardır (HART, 1997, s.27 vd.; MUNZER, 1973, s.114). VISSER ve VAN KRALINGEN ise, ödev yükleyen, izin verici, yasaklayıcı ve yargılama (norms of adjudication) olarak dörde ayırmaktadır (VISSER/VAN KRALINGEN, 1991, s.114-115). ELHAG ve Diğerleri ise, emredici, yasaklayıcı ve izin verici normlardan bahsetmektedir (Elhag, Breuker, Brouwer, 1999, s.36). VRANES ise emredici, izin verici ve yetki verici normlara ilaveten yasaklayıcı normlardan da bahsetmektedir. Bu ayırım çatışmaları daha açık sergileyebileceği düşünüldüğünden tercih edilmiştir (VRANES, 2006, s.409). Diğer bir sınıflandırma için bkz. IŞIKTAÇ/METİN, 2003, s.148 vd. Diğer taraftan emredici normlar ve yasaklayıcı normların, ödev yükleyen normların alt türleri olduğu söylenebilir (VRANES, 2006, s.404).

52 HART’ın işaret ettiği “yetki verici normlar” (power-conferring rules) ise, kişilere amaçlarına ulaşmalarını sağlayacak yetkiler veren normlardır. Dolayısıyla “yetki verici normlar”, emredici ve yasaklayıcı normlar gibi normun öznesine herhangi bir ödev yüklemeler. Bunun yerine, hukukun cebri çerçevesi içerisinde ödev ve hak yaratma mekanizmaları oluştururlar (HART, 1997, s.27). Yetki verici iki norm arasında doğabilecek çatışmalar -vergi yargılaması hukukunda çıkma olasılığı bulunmadığından- incelenmeyecektir. VISSER ve VAN KRALINGEN, yetki verici norma örnek olarak, Hollanda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bir kimseyi işveren statüsüne sokma yetkisi veren normu göstermektedir (VISSER/VAN KRALINGEN, 1991, s.114). Yetki verici normlar arasındaki çatışmalar için bkz. VRANES, 2006, s.399.

53 MUNZER, 1973, s.1141

54 HART, 1997, s.27; VISSER/VAN KRALINGEN, 1991, s.114

55 MUNZER, 1973, s.1141

56 VISSER/VAN KRALINGEN, 1991, s.114

57 VISSER/VAN KRALINGEN, 1991, s.114

58 PECZENIK, 2008, s.340; ZORILLA, 2011, s.732.

ile ifade etmektedir⁵⁹. Diğer bir anlatımla bu durumda normlardan birinin uygulanması diğerinin ihlali sonucunu doğurur. Hukuk normları arasındaki deontik mantık çatışmaları, yukarıda açıklanan emredici, yasaklayıcı, izin verici normlar arasında vuku bulur. Bu bağlamda emredici iki norm arasında; bir emredici norm ile yasaklayıcı norm arasında; bir emredici veya yasaklayıcı norm ile izin verici norm arasında ya da iki izin verici norm arasında çatışma çıkabilir⁶⁰. Şimdi sırasıyla bu çatışma hallerini açıklayalım:

Emredici iki normun çatışması mantıki uyumsuzluklara dayalı çatışmaların ilkinin oluşturur. Ancak öğretilerde norm çatışmaları bu tür normların çatışmasından ziyade emredici-yasaklayıcı normlar ile emredici/yasaklayıcı-izin verici veya izin verici-izin verici normlar bakımından irdelenmiştir. Gerçekten de öğretilerde VRANES dışında emredici iki normun çatışabileceğine işaret eden bir yazara rastlanmamıştır⁶¹. Adı geçen yazara göre, bir kural bir kimseyi 100 birim ödemekle yükümlü kılmışken diğer bir kural aynı kimseyi aynı şartlar altında 200 birim ödemekle ödevli kılrırsa iki emredici normun çatışması söz konusu olabilecektir⁶². Zira, ikinci norma uymak birincisini ihlal etmek anlamına gelecektir. Buna karşılık, birinci norm uygulandığında ikinci norm ihlal edilmiş olmaya çağından çatışma ortaya çıkmayacaktır⁶³.

Bir emredici norm ile yasaklayıcı norm arasındaki uyumsuzlukların çatışma olduğu noktasında öğretici görüş birliği içindedir⁶⁴. Hatta denilebilir ki norm çatışmasıyla ilk anlaşılan, bir emredici norm ile yasaklayıcı norm arasındaki uyumsuzluktur. Bu olasılıkta bir norm belirli bir davranışı düzenlerken (emredici norm) diğeri aynı davranışı yasaklamaktadır (yasaklayıcı norm)⁶⁵. Normların öznesi

bağımsız olarak iki normdan birini uygulayabilir; ancak bu normlardan herhangi birini uygulaması diğer normun ihlali sonucunu doğuracaktır⁶⁶. Diğer bir ifadeyle norm öznesinin her iki norma eş anluyumu olanaklı değildir⁶⁷. Örneğin, bir norm doktorlara yolda buldukları yaralı kimsele tıbbi yardım ödevi yüklerken; diğer bir norm bu davranışı yasaklayabilir. Bu durumda iki ödev yükleyen norm arasında çatışma bulunmaktadır⁶⁸. Başka bir örnek trafik kurallarından hareketle oluşturulabilir⁶⁹:

N₁: "Sollamak yasaktır". (yasaklayıcı norm)

N₂: "Sollamak zorunludur". (emredici norm)

Görüldüğü üzere, normun öznesi bu normlardan birini uyguladığında diğerini ihlal etmektedir. Kişi ilk normu uygularsa (sollamazsa), ikinci normu ("sollamak zorunludur" kuralını) ihlal etmiş olacaktır. Buna karşılık, ikinci normu uygularsa da (sollar ise), sollamayı yasaklayan birinci kuralı ihlal etmiş olacaktır. Öğretilerde bu tür mantıki uyumsuzluklar "zıt çatışma" (contrary conflict) olarak adlandırılmaktadır⁷⁰.

Mantıki uyumsuzluklara dayalı norm çatışmaları bir emredici veya yasaklayıcı norm ile izin verici norm arasında da çıkabilir⁷¹. Çelişkili çatışma (contradictory conflict)⁷² olarak ifade edilen bu olasılıkta, bir norm belirli bir davranışta bulunmayı yasaklarken diğer norm o davranışta bulunmaya izin vermektedir. Bu durumda bir kimse izin verici normda yer alan davranışı sergilerse, emredici veya yasaklayıcı normda yer alan davranışı ihlal etmiş olacağından ortaya norm çatışması

66 ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.39; ZORILLA, 2011, s.733

67 ZORILLA, 2011, s.733

68 MUNZER, 1973, s.1142

69 ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.44.

70 VRANES, 2006, s.409; PECZENIK, 2008, s.340. LINDAHL, bu tür çatışmaları "Uyum Çatışmaları (Compliance Conflicts)" olarak adlandırmaktadır. Uyum çatışmaları emredici nitelik taşıyan iki deontik operatör arasında çıkmaktadır. Yukarıda verilen bir kuralın sollamayı yasaklarken diğerinin zorunlu kılması LINDAHL'in terminolojisiyle uyum çatışmasıdır ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.40).

71 VRANES, 2006, s.409; PECZENIK, 2008, s.340, ZORILLA, 2011, s.733, MUNZER, 1973, s.1142. Bu bakımdan öğretilerde norm çatışmalarını salt emredici normlar arasında çıkabileceğini ifade eden tanımlar şiddetle eleştirilmektedir. Bkz. VRANES, 2006, s.409; PECZENIK, 2008, s.340, ZORILLA, 2011, s.733, MUNZER, 1973, s.1142.

72 VRANES, 2006, s.409; PECZENIK, 2008, s.340.

59 (Elhag, Breuker, Brouwer, 1999, s.39)

60 ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.36-37; PECZENIK, 2008, s.340; ZORILLA, 2011, s.732; MUNZER, 1973, s.1142; VRANES, 2006, s.398; KAMMERHOFER, 2011, s.144

61 VRANES, 2006, s.398.

62 VRANES, 2006, s.398

63 VRANES, 2006, s.398

64 Bkz.MUNZER, 1973, s.1142; VRANES, 2006, s.398; PECZENIK, 2008, s.340; Kammerhorfer, s.144;ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.42.; VISSER/VAN KRALINGEN, 1991, s.114; ZORILLA, 2011, s.733. ELHAG ve diğeri bir norm öznesinin o normu diğer bir normu ihlal etmeden uygulayamaması halini "gerçek çatışma" olarak adlandırmaktadır. (ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.42).

65 KAMMERHOFER, 2011, s.144; MUNZER, 1973,s.1142

çıkacaktır⁷³. Tam tersi durumda da norm çatışması çıkabilecektir⁷⁴. Söz gelimi, bir norm bütün doktorlara yolda yaralı buldukları kimselere yardım da bulunmayı yasaklarken diğer norm doktorların yolda buldukları yaralı kimselere müdahale etmelerine izin verebilir⁷⁵. Böyle bir durumda bir doktor izin verici normdan hareketle, yolda bulunduğu yaralı bir insana yardım ederse yasaklayıcı normu ihlal etmiş olacaktır. Yukarıda sergilenen trafik kurallarından hareketle yasaklayıcı norm-izin verici norm çatışmasına başka bir örnek verilebilir:

N₁: "Sollamak yasaktır".(yasaklayıcı norm)

N₂: "Sollama yapılabilir".(izin verici norm)

Görüldüğü üzere, sollama yapılmasına imkân veren norm (izin verici norm) uygulandığında sollama yapmayı yasaklayan norm (yasaklayıcı norm) ihlal edilmiş olacaktır. Hemen belirtmek gerekir ki, bu olasılıkta herhangi bir norm çatışması çıkmayabilir. Zira, normun öznesi, somut olayda izin verici normdaki davranış koşulunu (sollamak) gerçekleştirilmeyebilir⁷⁶. Bu durumda yasaklayıcı norm ihlal edilmediğinden herhangi bir norm çatışması ortaya çıkmayacaktır. Hatta bu noktadan hareketle bazı yazarların bu tür çatışmaları gerçek norm çatışması olarak nitelendirmedikleri görülmektedir⁷⁷.

Norm çatışmalarının iki izin verici norm arasında da çıkabileceği belirtilmektedir⁷⁸. Bir norm, öznesine belirli bir davranışta bulunma izni verirken; diğer bir norm söz konusu davranışı yapmalarına izin vermiş olabilir⁷⁹. Söz gelimi bir norm, doktorların yolda rastladıkları yaralı kimseleri tedavi etmelerine izin verirken diğer bir norm bu kimseleri tedavi etmemelerine onay vermiş olabilir⁸⁰. Bu durumda iki izin verici normun çatıştığı belirtilmektedir⁸¹. Buna karşılık, VRANES gibi iki

izin verici norm arasında çatışma olmayacağını savunan görüş de vardır⁸². Yazara göre, belirli bir ödevi yapmaya izin veren bir norm ile belirli bir ödevi yapmamaya onay veren norm karşılaştığında ortada norm çatışması bulunmamaktadır⁸³.

Diğer Yaklaşımlar

Daha önce de belirtildiği üzere hukuk normları arasındaki mantıki uyumsuzluklar salt deontik mantıkla açıklanamamaktadır. Bu görüşün yanı sıra hukuk normları arasındaki çatışmaları -açıkça belirtmeseler de- klasik mantık önermeleri arasındaki uyumsuzluk olarak ele alan görüşler de bulunmaktadır. Norm çatışmalarını klasik mantıkla çözümlenmekten ziyade onu kullanarak sergileyen söz konusu görüşler, ROSS⁸⁴ ve KELSEN'in⁸⁵ görüşleriyle öğretide "ortak uyum teorisi"⁸⁶ olarak adlandırılan yaklaşımlardır.

aa. Ross'un Sınıflandırması

ROSS, norm çatışmalarını aynı olgusal şartlara bağlanmış iki norm arasında uyumsuz hukuki sonuçlar çıkması hali olarak tanımlamaktadır⁸⁷. Yazar norm çatışmalarını üçe ayırmaktadır: Bütün-Bütün; Bütün-Kısmi ve Kesişim⁸⁸. Çalışmamızda ROSS'un "bütün-bütün" ve "bütün-kısmi" olarak adlandırdığı çatışma türleri sırasıyla "tam norm çatışması" ve "kısmi norm çatışması" olarak ifade edilmiştir.

aaa. Tam Norm Çatışması

Bu olasılıkta iki normdan hiçbirisi diğeri ile çatışmaksızın uygulanamaz⁸⁹. Dolayısıyla her iki norm aynı özne, davranış konusu gibi soyut norm unsurlarını barındırmaktadır⁹⁰. Eğer her iki normun olgusal şartları birer daire ile sembolize edilirse, bu

73 MUNZER, 1973, s.1142; ZORILLA, 2011, s.733

74 ZORILLA, 2011, s.733

75 MUNZER, 1973, s.1142

76 ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.44

77 Bu görüş için bkz.ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.44. Ancak bu görüş, norm çatışmaları bakımından belirleyici olanın mantıki uyumsuzluk bulunması olduğu ileri sürülerek eleştirilmektedir(ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.44). Ödev yükleyen norm-izin verici norm çatışmasına vergi hukukundan bir örnek için bkz.VRANES, 2006, s.412.

78 ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.44

79 MUNZER, 1973, s.1142

80 Ibid.

81 Ibid.

82 VRANES, 2006, s.409

83 Bu konuda bilgi için bkz. VRANES, 2006, s.409

84 Bkz. ROSS, 1959, s.128 vd.

85 KELSEN, 1968, s.1438'den aktaran VRANES, 2006, s.414

86 MUNZER, 1973, s.1142-1143;ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.37

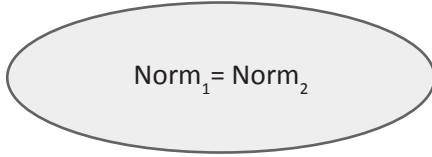
87 Bkz. ROSS, 1959, s.128 vd.

88 ROSS, 1959, s.128 vd. SÖZER de ROSS'un tam çatışma ve kısmi çatışma sınıflandırmasını benimsemiş gözükmektedir. Ancak adı geçen yazar kesişim çatışmalarından bahsetmemektedir. Bkz. SÖZER, 2008, s.56

89 ROSS, 1959, s.128; ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.37

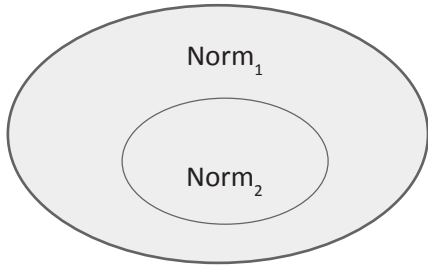
90 Elhag, Breuker, Brouwer, 1999, s.38

olasılıkta her iki daire çakışır⁹¹. Aşağıda bu durum şematik olarak gösterilmiştir⁹²:

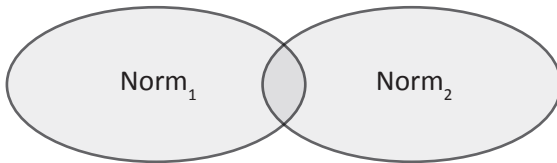
aab. Kısmi Norm Çatışması

ROSS'un genel norm-özel norm çatışması olarak da adlandırdığı bu olasılıkta, iki normdan biri diğer norm ile çatışmaksızın uygulanamazken; diğer normun öteki normla çatışmaksızın uygulanabildiği durumlar mevcuttur⁹³. Aşağıda bu tür çatışmalar yine daireler aracılığıyla şematik olarak gösterilmiştir⁹⁴:

aac. Kesişim Çatışmaları

ROSS'a göre, bazı hallerde her iki normun birbiriyle çatıştığı ve çatışmadığı alanlar mevcuttur⁹⁵. Gerçekten de bazı durumlarda iki normun kapsamaları farklı olduğu için eş zamanlı olarak birbirlerini ihlal etmeksizin uygulanmaları mümkündür. Ancak aynı zamanda söz konusu iki normun birbirleriyle çatıştıkları bir alanın bulunması da olasıdır⁹⁶. Bu durum aşağıdaki şekilde şematiğe edilebilir⁹⁷:

91 ROSS, 1959, s.128

92 Elhag, Breuker, Brouwer, 1999, s.38. ELHAG ve diğerlerinin çalışmasında tam çatışma ile kısmi çatışma şekilleri birbiriyle karşılaştırılmıştır. Şemati gösterimin açıklaması için bkz. ROSS, 1959, s.128-129.

93 ROSS, 1959, s.129;ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.38

94 ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.38

95 ROSS, 1959, s.129

96 ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.38

97 ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.39

ROSS'un çalışmasında kesişim çatışmalarına ilişkin daha fazla açıklamakla bulunmamaktadır. Ancak anılan yazarın kesişim çatışmalarında iki normun çatışmayabileceği hallerin de bulunabileceğini belirtmesi, aşağıda açıklanan⁹⁸ "gerçek çatışmalar" benzeri bir durumu ifade etmeye çalıştığı izlenimini uyandırmaktadır.

bb. Kelsen'in Sınıflandırması

Daha önce de belirtildiği üzere KELSEN, norm çatışmalarını bir normu uygulamanın diğer bir normu ihlal etmesi veya ihmal etme olasılığının bulunması hali olarak tanımlamaktadır⁹⁹. Yazar bu tanımdan hareketle norm çatışmalarını dörde ayırmıştır: "İki taraflı çatışmalar"- "Tek Taraflı Çatışmalar"; "Tam" ve "Kısmi" Çatışmalar.

"İki taraflı norm çatışması"nda, iki normdan hangisi uygulanırsa uygulansın diğeri ya ihlal edilmekte veya ihlal edilme olasılığı bulunmaktadır¹⁰⁰. "Tek taraflı norm çatışması"nda ise, iki normdan sadece birinin uygulanması diğerinin ihlali sonucunu doğurmaktadır¹⁰¹. "Tam norm çatışması", bir norm bir ödevi emrederken diğeri yasaklıyorsa söz konusu olacaktır¹⁰². Görüldüğü üzere, bu çatışma hali emredici norm-yasaklayıcı norm çatışmalarını tasvir etmektedir. "Kısmi norm çatışması", bir normun kapsamı diğerinden sadece kısmen farklıysa söz konusu olmaktadır¹⁰³.

KELSEN'e göre çatışmanın iki norm arasında çıkma ihtimalinin bulunması yeterlidir. Bu açıklama özellikle "izin verici norm"lar ile "diğer normlar" arasındaki çatışmalar bakımından önemlidir. Zira izin verici normlar ile diğer normlar arasında uyumsuzluk, normun verdiği izin uygulandığında çıkacaktır. VRANES, KELSEN'in bu görüşlerini şu örnek üzerinden sergilemektedir.

N₁: "A ülkesinden yapılan mal ithalatına sınırlama getirmek yasaktır".

N₂: "A ülkesi, çevreyi korumak için gerekli tedbirleri almıyorsa, bu ülkeden yapılan mal ithalatının yasaklanmasına izin verilebilir".

B Devleti, birinci normu uyguladığında ikinci

98 Bkz. I/B-2.

99 KELSEN, 1968, s.1438'den aktaran VRANES, 2006, s.414

100 KELSEN, 1968, s.1438'den aktaran VRANES, 2006, s.414

101 Ibid.

102 Ibid.

103 Ibid s.415. KELSEN'in açıklamaları bu haliyle ROSS'un sınıflandırmasıyla benzerlikler taşımaktadır.

normu ihlal etmiş olmayacaktır. Zira, ithalatı yasaklamadığı sürece kendisine ikinci normla verilen izni kullanmamış olacaktır. Ancak B devleti, ikinci norm ile kendisine verilen yetkiyi kullanır ve A ülkesinden ithalatı yasaklarsa, birinci normu ihlal etmiş olacaktır. Bu nedenle, çatışma “tek taraflı” ve ancak izin uygulandığında çıkacak niteliktedir¹⁰⁴.

Ortak Uyum Testi

Hukuk teorisinde norm çatışmasını saptamak üzere geliştirilen bir diğer teori de “ortak uyum testi”dir. Anılan teoriye göre norm çatışması, aynı norm öznesinin birinci normu uygulamasının ikinci normu ihlal edip etmemesini esas almaktadır¹⁰⁵. Eğer birinci normun uygulanması ikinci normun ihlali sonucunu doğuruyorsa (diğer bir deyişle birinci norm uygulandıktan sonra ikinci norm uygulanamıyorsa) iki norm arasında çatışma bulunmaktadır¹⁰⁶. Dolayısıyla, ortak uyum testinde, iki normun öznesinin eş zamanlı olarak uygulanması mantiken imkânsızdır¹⁰⁷.

Ortak uyum teorisinin eleştirildiği en önemli nokta söz konusu teorinin izin verici normlar arasındaki çatışmayı açıklamadaki yetersizliğidir¹⁰⁸. Buna göre ortak uyum teorisi sadece emredici ve/veya yasaklayıcı normlar arasındaki çatışmaları saptamaya uygundur¹⁰⁹. MUNZER, bu durumu norm çatışmalarının sadece normların soyut olarak çatışması olarak anlaşılamayacağını ileri sürerek eleştirmektedir. Yazara göre, norm çatışmasından bahsedebilmek için hukuk normları soyut olarak çatışmanın yanı sıra somut olayın gerçekleşmesi durumunda da çatışmalıdır¹¹⁰. Emredici ve izin

verici normları açıklarken verilen doktor-yaralı örneklerini hatırlayacak olursak, bunların tamamında normlar soyut olarak (bizim deyişimizle mantiken) çatışmaktadır. Ancak bu örneklerden sadece ilk iki örnekte (emredici norm-yasaklayıcı norm çatışmasının aktarıldığı ilk örnek ile emredici/yasaklayıcı norm ile izin verici norm çatışmasının aktarıldığı ikinci örnek) normlar arasında mantiki çatışmanın yanı sıra somut olay bazında da çatışma vardır. Gerçekten de birinci örnekte norm öznesinin ödevlerden birini yerine getirmesi (yolda rastladığı yaralıları tedavi etmesi) kendiliğinden ikinci ödevin (bu durumu yasaklayan normun) ihlal edilmesi sonucunu doğuracaktır. İkinci örnekte ise çatışma, somut bir durumdan norm öznesinin izin veren norma uygun davranışı gerçekleştirerek ödev yükleyen normu ihlal etmesi halinde doğar (Yaralıların tedavi edilmesine izin veren normun uygulanmasından). İki izin verici norm arasındaki çatışmayı irdeleyen üçüncü örnekte ise çatışma somut olay bazında değil mantiki düzeyde gerçekleşmektedir¹¹¹. Böyle bir çatışmayı ortak uyum testi açıklayamamaktadır.

GERÇEK ÇATIŞMALAR

Hukuk normları arasındaki çatışmalar mantiki uyumsuzluklarla sınırlı değildir. Öğretide bir de “gerçek çatışmalar”dan¹¹² bahsedilmektedir¹¹³. Gerçek çatışmalarda her iki norm arasında mantiki bir uyumsuzluk bulunmamaktadır. Zira, her iki norm birbirinden farklı konuları düzenlediğinden bunların unsurları da değişiktir. Bununla birlikte, normlardan birinin uygulanması diğer bir normu ihlal edebilmektedir. Gerçek çatışmaları aşağıdaki iki normdan hareketle açıklayabiliriz¹¹⁴:

N₁: “Hayatı tehlikede olan birini kurtarmak zorunludur”.

104 VRANES, 2006, s.415

105 VRANES, 2006, s.413

106 VRANES, 2006, s.413

107 MUNZER, 1973, s.1142-1143

108 Ortak uyum testi bazı durumlarda iki emredici norm arasındaki çatışmayı da açıklayamayabilmektedir. Söz gelimi aynı hukuk sisteminde yer alan birinci normun telif haklarını 40 yıl; ikinci normun ise 50 yıl boyunca koruduğunu varsayalım. Bu durumda ortada bir çatışma vardır; ancak ortak uyum testi bu çatışmayı saptayamayacaktır. Zira, birinci normun uygulanması ikinci normu ihlal etmeyecektir. Diğer bir anlatımla ilk norm uygulandıktan sonra da ikinci norma uyum sağlanabilir. Şöyle ki, birinci normun uygulanması telif hakkının 40 yıl boyunca korunması sonucunu doğurur ancak bu uygulandıktan sonra telif hakkını ilave bir 10 yıl daha korumak mümkündür. Başka bir anlatımla birinci normdan sonra ikinci norm da uygulanabilmektedir. Bu nedenle ortak uyum testi bu örneği çatışma olarak kabul etmeyecektir. Oysa bu örnekte her iki örnek arasında çatışma vardır (VRANES, 2006, s.414).

109 ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.37

110 MUNZER, 1973, s.1146

111 MUNZER, 1973, s.1144. İki izin verici norm arasındaki çatışma şu örnekle de açıklanabilir:

“Tüm yolcular hareketten bir saat önce yerlerini alabilir”

“Tüm yolcular hareketten bir saat önce yerlerine oturmadan imtina edebilir.”

Dolayısıyla trenin hareket saati 17:00 ise saat 16:00’da yerini alan bir yolcu ikinci izin verici kuralı da ihlal etmeyecektir. Bu nedenle her iki kural mantiken çatışıyor gözükmekteyse de somut olayda çatışmamaktadır (MUNZER, 1973, s.1146).

112 Daha önce de belirtildiği üzere IŞIKTAÇ-METİN “gerçek karşıtlıklar” terimini kullanmaktadır (Işıktaç, Metin, s.259). Biz bunun yerine “gerçek çatışma”lar terimini tercih ettik.

113 IŞIKTAÇ/METİN, 2003, s.259

114 ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.43; IŞIKTAÇ/METİN, 2003, s.259

N₂: “Askeri bölgelere girmek yasaktır”.

Bir çocuğun girilmesi yasak olan askeri bölgede göle düştüğünü ve hukuk düzeninin hayati tehlikede olan bir kimseyi kurtarma ödevi yüklediğini varsayalım. Bu durumda bir kimse çocuğu kurtarmak için askeri yasak bölgedeki göle girdiğinde N₂'yi ihlal etmiş olacaktır¹¹⁵. Buna karşılık askeri yasak bölgeyi girilmesini yasaklayan kuralı ihlal etmemek için çocuğu kurtarmadığında da N₁ ihlal etmiş olacaktır.

Görüldüğü üzere gerçek çatışmalarda her iki normun davranış koşulları (“hayati tehlikede olan birini kurtarmak”-“askeri bölgeye girmek”) birbirinden tamamen farklı konuları düzenlemektedir. Oysa aşağıda açıklanacağı üzere mantıki çatışmalarda “davranış koşulları” aynıdır. Bununla birlikte bu tür çatışmalar da norm çatışması kapsamı içerisinde yer alır. Sonuçta hukuk düzeninde yer alan iki norm aynı anda uygulanamamakta ve tutarsızlık oluşmaktadır. Ancak gerçek çatışmaların *lex posterior-lex specialis* gibi klasik yöntemlerle çözümlenmesinin mümkün olmadığını belirtmek gerekir.

C. ÖNERİLEN SINIFLANDIRMA

Yukarıda ele alınan görüşler, çatışma sorunu ya soyut sınıflandırmalarla incelemekte ya da deontik mantık gibi spesifik bir mantık türüne indirgemektedir. Deontik mantığa dayalı yaklaşımların getirdiği yenilik, norm çatışmalarını mantık kurallarına dayalı olarak çözümlenmektedir¹¹⁶. Oldukça karmaşık olan bu yöntem öğretide hukuk normlarının mantık önermeleri gibi doğruluk değeri taşıyamayacağı belirtilerek haklı olarak eleştirilmektedir¹¹⁷. Dolayısıyla en azından şimdilik deontik mantığı esas alan yaklaşımlara bir sonuç bağlamak mümkün gözükmemektedir. Diğer yaklaşımlar altında ele alınan görüşler ise çatışma sorunu *lex posterior ve lex specialis* gibi klasik yöntemlerle çözümlenmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla bunlar çatışma sorununu mantıksal bir sorun olarak ele almakta; ancak mantık kurallarını çatışmaların çözümlenmesinde kullanmamaktadırlar. Ancak

115 İŞIKTAÇ/METİN, 2003, s.259

116 Örnek çalışma için bkz. ROYAKKERS, Lamber, DIGNUM, Frank, “Defeasible Reasoning with Legal Rules”, in M.A. Brown and J.Carno, editors, *Deontic Logic, Agency and Normative Systems (Workshops in Computing)*, pages 174-193, Springer-Verlag, 1996.

117 VRANES, 2006, s.413.

diğer yaklaşımlar da içerdikleri sınıflandırmaların belirsizliği bakımından eleştiriye açıktır.

Açıklanan nedenlerle vergi yargılaması normları arasındaki çatışmaların analizinde bu yaklaşımlardan herhangi biri tercih edilmemiştir. Bunun yerine norm çatışmalarını saptamak üzere aşağıda yer alan ölçüt önerilmiş ve bu ölçütten hareketle de yeni bir sınıflandırma yapılmıştır. Söz konusu ölçüt ve sınıflandırma da diğer yaklaşımlar gibi norm çatışmalarını mantıksal açıdan irdelemekte; ancak çatışmaların çözümünde mantığı esas almamaktadır. Zira daha önce de belirtildiği üzere hukuk normları doğruluk değeri alamayacaklarından bu kurallardan hareketle çatışan normlardan birini geçersiz kılmak olanaklı değildir.

GENEL ÇERÇEVE

Bu çerçevede önerilen sınıflandırma, hukuk normlarının yapısal olarak mantık önermeleri olmalarından hareket etmektedir¹¹⁸. Norm çatışmalarının hukuk normlarının bu özelliğinden hareketle daha açık bir şekilde sergilenebileceği düşünülmektedir. Kendi tanım ve sınıflandırmamızı açıklamadan önce hukuk normlarının mantıksal analizinde kullanılan ve sınıflandırmamıza esas aldığımız bazı kavramlara değinmek faydalı olacaktır.

Bağımsız hukuk normu: Hukuk normları, aralarındaki bağlantı bakımından “bağımlı-bağımsız normlar” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır¹¹⁹. Bu ayrımın özünü genel ve soyut bir normdan doğrudan birel norm yaratılıp yaratılamayacağı hususu oluşturmaktadır¹²⁰. Bağımsız normlar doğrudan, tek başlarına birel normlar yaratılabilen normlardır. Söz konusu normlar yapısal olarak daima koşullu (hipotetik) normlardır. Koşullu (hipotetik) normlar, konusu yapmak ya da yapmamak olan “davranış koşulu” ile o davranış koşulu gerçekleştiğinde ortaya çıkacak hukuki sonucu açıklayan “hukuki sonuç/yaptırım”dan oluşur¹²¹.

118 Hukuk normlarının yapısal olarak mantık önermeleri olduğu yönündeki görüş için bkz. İŞIKTAÇ/METİN, 2003, s.133

119 HAFIZOĞULLARI, 1996, s. 278; İŞIKTAÇ, 2004, s. 125; İŞIKTAÇ, METİN, 2003, s. 153.

120 CANYAŞ, Oytun, *Vergi Normlarında İdarenin Takdir Yetkisinin Saptanması*, Mali Akademi, 2012, s.88.

121 HAFIZOĞULLARI, 1996, s. 278; İŞIKTAÇ, 2004, s. 125; İŞIKTAÇ, METİN, 2003, s. 153. Bağımsız normlar tam ve tam olmayan (eksik) norm ve açık norm olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bu ayrımın temelinde normun içerdiği davranış koşuluyla, bu davranışın gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkacak hukuki sonuç/yaptırımın normda belirlenip belirlenmediği yatmaktadır. Bu konuda bkz. HA-

Bağımsız hukuk normları her zaman koşullu (hipotetik norm) olduklarından davranış koşulu ile hukuki sonuç arasında nedensellik bağı vardır. Söz konusu nedensellik bağı "ise" bağlacıyla kurulur. Bağımsız normların davranış koşulu ve hukuki sonuçları farklı hukuk dallarında değişik terimlerle ifade edilebilir. Söz gelimi, idare hukukunda bağımsız bir normun davranış koşulu "sebeup" unsuru, hukuki sonuç kısmı ise "konu" unsuru olarak ifade edilir¹²². Ceza hukukundaki bağımsız normlarda davranış koşulu "kural" ile ifade edilirken; hukuki sonuç kısmı "müeyyide" adını almaktadır¹²³. Vergi hukukunda tarh işlemleri bakımından davranış koşulu, yasalarda "vergiyi doğuran olay" adını almaktayken hukuki sonuç unsuru, tarh işleminin tesisidir.

Örnek: 765 sayılı mülga TCK m.448:

"Her kim, bir kimseyi kasten öldürür (ise), 24 seneden 30 seneve kadar ağır hapis cezasına mahkûm olur".

A

B

Yukarıdaki norm tipik bir bağımsız normdur. Zira, bu norm tek başına birel hukuki işlem yaratabilen bir normdur. Normun "A" olarak ifade edilen ilk kısmı "bir kimseyi öldürme" fiili olarak ifade edilen davranış koşulunu ve "B" olarak ifade edilen ikinci kısmıysa "24-30 yıl arasında ağır hapis cezası" olarak ifade edilen hukuki sonuç/müeyyide kısmını ifade etmektedir. Normdaki davranış koşulu yaşamda gerçekleştiğinde bu normdan doğrudan başka bir norm (müeyyide) tesis edilebilir¹²⁴.

Bağımlı hukuk normu: Doğrudan birel (somut ve özel) norm yaratamayan normlardır. Bağımlı normların varlık nedeni birel norm yaratabilen

bağımsız normlardır¹²⁵. Dolayısıyla "bağımlı normlar", bağımsız normların kapsam ve sınırlarını, gerçekleşeceği koşulları belirleyen normlardır¹²⁶. Söz konusu normlar daha çok bağımsız normların hukuki sonuç unsurunun uygulanması için gerekli koşulları belirleme işlevini üstlenmektedir. Bu nedenle, mantıki kıyas sürecinde davranış koşullarıyla aynı sırada yer alırlar. Bağımlı normların atıf normları, tanım normları, tanıma normları, yorum normları gibi alt türleri bulunmaktadır¹²⁷. Bağımsız normlarda yer alan hukuki olay ve/veya hukuki sonuç unsurları kural olarak bağımlı normlarda görülmemektedir¹²⁸. Örneğin 4054 sayılı Rekabet Kanunu'nun 16.maddesinin 7. fıkrasında aynı Kanun'un 6. maddesinde düzenlenen "hâkim durumun kötüye kullanılması yasağı"nın ihlal eden davranışlar idari yaptırıma bağlanmıştır. "Hakim durum" ise aynı Kanunun 3.maddesinde "Belirli bir piyasadaki bir veya birden fazla teşebbüsün, rakipleri ve müşterilerden bağımsız hareket" olarak tanımlanmıştır. Tanımlayıcı nitelikli bu norm tipik bir bağımlı normdur. Zira salt bu tanımlayıcı normdan hareketle, hiyerarşik olarak alt kademede yer alan birel bir norm yaratılamaz. Bu normun fonksiyonu aynı Kanunun 16. maddesinde idari para cezasını düzenleyen norm gibi diğer bağımsız normların uygulanmasını sağlamaktır.

Hukuk Normlarının Uygulanması Süreci: Bir normun uygulanması, hiyerarşik olarak alt kademede yeni bir norm yaratmaktır. Çalışmada sınıflandırmayı yalın tutmak bakımından normun uygulanması, yasa türünden bir normdan bireysel bir norm¹²⁹ (söz gelimi birel idari işlemin ya da

FIZOĞULLARI, 1996, s. 278; CANYAŞ, 2012, s.88 vd. Başka bir yasal sınıflandırma için bkz. VISSER/VAN KRALINGEN, 1991, s.115.

122 Burada sebep ve konu unsurlarıyla kastedilen idari işlemlerin sebep ve konu unsurları değil; yasalarda soyut olarak yer alan sebep ve konu unsurlardır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. CANYAŞ, 2012, s.88 vd.

123 TOROSLU, Nevzat, **Ceza hukuku Genel Kısım**, Savaş Yayınevi, Ankara, Ekim 2005, s.32-33.

124 Dolayısıyla bağımsız normlardan hareketle alt kademede bir norm yaratmak mantıktaki hipotetik kıyas sürecine göre işlemektedir. Bu bağlamda üst kademede bir normdan alt kademede yeni bir norm yaratılmasında geçerli olan "modus ponens"/önbileşenin=davranış koşulunun evetlenmesidir. Bu konuda bkz. CANYAŞ, 2012, s.96.

125 HAFIZOĞULLARI, 1996, s. 278; IŞIKTAÇ, 2004, s. 125; GÖZLER, Kemal, **"Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu"**, Ekin Yayınevi, Bursa, 1999, s. 55.

126 HAFIZOĞULLARI, 1996, s. 273; IŞIKTAÇ, 2004, s. 127.

127 Bağımlı normların türleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. IŞIKTAÇ, 2004, s. 127 vd.

128 İstisnası için bkz. CANYAŞ, 2012, s.117 vd. Bağımlı normlar, genellikle kategorik norm olarak ifade edilir. Kategorik normlar, özne, yüklem ve kupoladan oluşan normlardır(Bkz. ÖZLEM, Doğan, **Man-tık**, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1990, s. 122).

129 KELSEN'in normlar hiyerarşisinde bireysel idari işlemler, sözleşme gibi hukuki işlemler ve mahkeme kararları da norm olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşım norm kavramını genel ve soyut kurallarla sınırlandırmamaktadır. Bireysel norm olarak adlandırdığımız bu tür normlar belirli kimse veya nesnelere ilişkin olduğundan normlar hiyerarşisindeki en alt katmanı oluştururlar(ONAR, 1966, C:1, s.268; ARAL, 1978; GÖZLER, 2012, s.196).

hükmün/yaptırımın) yaratılmasıyla sınırlı olarak ele alınmıştır¹³⁰.

Bir yasadın birel işlem ya da yargısal hüküm tesisi, bağımsız normlardan hareketle işleyen bir süreçtir. Hukuk normları yapısal olarak mantık önermeleri olduklarından bağımsız normun uygulanması süreci mantıktaki kıyas süreciyle ortaya konabilir¹³¹. Bu çerçevede bağımsız normun uygulanması mantıktaki koşullu (hipotetik) kıyas sürecidir¹³². Söz konusu kıyas sürecinde, "büyük önerme" bağımsız norma, "küçük önerme" bağımsız normdaki davranış koşulunun yaşamda gerçekleşmesine ve "vargı"(sonuç) kısmı da yaratılan birel norma (bireysel işlem veya hükme) karşılık gelmektedir¹³³. Bağımsız normun uygulanması, bu normda soyut olarak belirlenmiş davranış koşulunun yaşamda gerçekleşmesi aracılığıyla mümkün olur. Bu aşama mantıki kıyasta, modus ponens (ön bileşenin evetlenmesi) olarak ifade edilmektedir¹³⁴. Bağımsız normda soyut olarak belirlenmiş davranış koşulunun yaşamda gerçekleştiği tespit edildiğinde, normda düzenlenen hukuki sonucun somut olayda uygulanmasına karar verilir¹³⁵. Böylelikle genel ve soyut bir normdan belirli bir kişi veya nesneyi esas alan yeni bir norm yaratılmış olur¹³⁶.

130 Normun uygulanması hakkında bkz. CANYAŞ, 2012, s.88 vd.

131 Bilindiği üzere kıyas, verilmiş önermelerden sonuç çıkarma işlemidir. Kıyasta iki başlangıç ve bir sonuç olmak üzere üç önerme bulunur. Bu hükümlerden büyük terimi içeren "büyük önerme", küçük terimi içeren "küçük önerme" ve bu önermelerin kabulüyle zorunlu olarak çıkan üçüncü önerme de "sonuç/vargı" olarak adlandırılır(ÖZLEM, 1990, s. 150). Görüldüğü üzere mantıktaki kıyas ile hukuk metodolojisinde yer alan kıyas yöntemi birbirinden farklı süreçlere işaret etmektedir. Dolayısıyla iki süreç birbirine karıştırılmamalıdır.

132 CANYAŞ, 2012, s.94

133 CANYAŞ, 2012, s.97

134 Ibid.

135 Takdir yetkisi içeren normlarla ilgili özellikli durumlar için bkz. CANYAŞ, 2012, s.117 vd.

136 Bağımsız normun uygulanma süreci, aşağıda 6183 sayılı AAT-HUK m.13'de düzenlenen ihtiyati haciz kurumundan hareketle örneklendirilmiştir:

Büyük Önerme: Borçlu kaçmış (ise), ihiyati haciz tatbik olunur.

(önbileşen=davranış koşulu) (artbileşen=hukuki sonuç)

Küçük Önerme: Boçlu "A", kaçmıştır.

(önbileşen=Hukuki olay/davranış koşulunun evetlenmesi)

Sonuç: O halde, "A" hakkında ihtiyati haciz tatbik olunur(Birel normun/işlemin yaratılması)

Görüldüğü üzere, amme borçlusu A hakkında ihtiyati haciz işlemi

Bağımsız hukuk normlarının uygulanması sürecinde, bağımlı normların konumunun da ortaya konması gerekmektedir. Zira aşağıda gösterileceği üzere hukuk normları arasındaki çatışmaların çoğu bağımlı normlar arasında çıkmaktadır. Normun uygulanması sürecinde bağımlı normlar, hukuki sonucun doğmasının koşullarını oluştururlar. Söz gelimi, bir tanım normu niteliğindeki bağımlı norm ile davranış koşulunda yer alan bir kavram tanımlanmış olabilir. 4054 sayılı Rekabet Kanunu m.16/7 ile m.3'de yer alan "hakim durum" kavramı arasındaki bağlantıyı hatırlayalım. 4054 sayılı Rekabet Kanunu m.16/7'de aynı Kanunun 6.maddeğinde düzenlenen "hâkim durumun kötüye kullanılması yasağı"nın ihlal eden davranışlar idari yaptırıma bağlanmıştır. Bu durumda idari yaptırım sonucunun doğması için "hakim durumun kötüye kullanılması" olarak belirlenmiş davranış koşulunun yaşamda gerçekleşmesi gerekir. Rekabet Kanunu m.3'de "hakim durum"un anlamını belirleyen hüküm¹³⁷, davranış koşuluna yönelik bir bağımlı normdur. Bu tür koşulların mutlaka davranış koşuluna yönelik olması gerekmez. Zamanaşımı ya da dava açma süreleri gibi doğrudan hukuki sonucun uygulanmasının koşulunu da oluşturabilir. Bu tür koşullar ister davranış koşuluna yönelik olsun ister olmasın en nihayetinde somut olayda hukuki sonucun ortaya çıkmasının koşullarıdır. Bu özellikleriyle bağımsız normun uygulanma sürecinde "ise" bağlacının önünde yer alırlar. Diğer bir anlatımla davranış koşullarının yanı sıra bu koşullara da uygunluk sağlanmış ise bağımsız normda düzenlenen hukuki sonuç somut olay bakımından doğar. Çalışmada davranış koşulundan ayrı olarak öngörülmüş bu koşullar "diğer koşullar" olarak adlandırılmıştır.

"Diğer koşullar", çoğu zaman bağımsız normun dışında ayrı bir normda yer almaktadır. Bu durumda diğer koşulların öngörüldüğü norm bir "bağımlı norm"dur. Buna karşılık bazı hallerde, "diğer koşullar" belirli bir bağımsız normun içerisinde yer alabilmektedir.

(bireysel işlem) tesis edebilmek için AATHUK m.13'de öngörülen bağımsız normda yer alan davranış koşulunun (borçlunun kaçmış olması) yaşamda gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Yaşamda borçlu A'nın kaçmış olduğu tespit edilebiliyorsa, AATHUK m.13 uygulanacaktır. Diğer bir anlatımla bu durumda AATHUK m.13 bağımsız normunda soyut olarak düzenlenen hukuki sonuç (ihiyati haciz işleminin tesisi), borçlu A hakkında doğacaktır.

137 4054 sayılı Rekabet Kanunu m.3:

Hâkim Durum: "Belirli bir piyasadaki bir veya birden fazla teşebbüsün, rakipleri ve müşterilerden bağımsız hareket"

NORM ÇATIŞMALARININ SAPTANMASI İÇİN ÖNERİLEN SINIFLANDIRMA

Kanaatimizce norm çatışmaları, belirli bir hukuk sisteminde yer alan iki normdan birinin uygulanmasının diğer normu ihlal etmesidir. Yukarıda değinildiği üzere bir normun uygulanması alt kademede daha dar kapsamlı yeni bir norm yaratmaktadır. Yasa düzeyinde bir normdan alt kademede yeni bir norm yaratan normlar, bağımsız normlardır. Bu nedenle norm çatışmaları ancak iki bağımsız normun uygulanma sürecinde ortaya çıkabilir. Bağımsız normun uygulanması sürecinde ön koşul, o yasada belirtilen davranış koşulunun yaşamda gerçekleşmiş olmasıdır. Dolayısıyla bir normun uygulanmasının, diğer bir normu ihlal edilebilmesinin ön koşulu da o normun davranış koşulunun gerçekleşmiş olmasıdır. Söz gelimi farklı yasalarda aynı fiile (davranış koşuluna) farklı yaptırımlar öngören iki ceza normunun çatışabilmesi için ön koşul, bir kimsenin o fiili işlemesidir.

Bu özellikten hareketle, hukuk normları arasındaki çatışmaların davranış koşullarından hareketle sınıflandırılabilceği sonucuna ulaşılabilir. Davranış koşulları aynı olan iki hukuk normu çatışabileceği gibi davranış koşulları farklı olan iki hukuk normu da -ender de olsa- çatışabilir. Birinci tür çatışmalar yukarıda "mantıksal çatışmalar" olarak adlandırılan çatışmaların doğumuna yol açar. Davranış koşullarının farklılaştığı ikinci tür çatışmalar ise öğretide "gerçek çatışmalar"¹³⁸ olarak adlandırılan çatışmaları doğurur. Bu ayrımın pratik sonucu norm çatışmalarını çözümleyen yöntemler bakımındandır. Hiyerarşik olarak aynı katmanda yer alan normlar arasındaki mantıki çatışmalar *lex posterior* ve *lex specialis* gibi klasik yöntemlerle çözümlenebilir. Buna karşılık, gerçek çatışmaların çözümü *lex specialis-lex posterior* gibi klasik yöntemlerinin kullanımıyla olanaklı değildir. Bunların çözümünde *weighing and balancing* (ölçme ve dengeleme) gibi başka yöntemler devreye girmektedir¹³⁹.

Aynı davranış koşulları içeren iki norm arasındaki çatışmalar bakımından değişik sınıflandırmalar yapmak mümkündür. İlk olarak, aynı davranış koşulunu içeren iki normun "hukuki sonuç" unsurları da aynı olabilir. Söz gelimi iki ceza normu da aynı fiil ve aynı nitelikte-nicelikte

yaptırım ihtiva edebilir. Buna karşılık, bu normların hukuki sonuç kısmının uygulanabilmesinin diğer koşulları arasında farklılıklar olabilir. Söz gelimi fiili, yaptırımı aynı olan iki ceza normunun manevi unsurları, tabi oldukları zamanaşımı hükümleri farklı olabilir.

Bu konuda ikinci bir olasılık, davranış koşulları aynı olan iki normun belirlenen diğer koşullarının da aynı olması buna karşılık, hukuki sonuçlarının farklılaşmasıdır. Örneğin diğer koşulları ve davranış koşulları aynı olan iki normun biri hukuki sonuçun doğumunu emrederken diğeri yasaklıyor olabilir. Birinde diğer koşulların, ötekindeyse hukuki sonuçların farklılaştığı her iki olasılık "kısmi norm çatışmaları" olarak ifade edilebilir.

Hukuk sistemlerinde bir de "tam norm çatışması" olarak ifade edilebilecek norm çatışmaları da bulunmaktadır. Tam norm çatışmaları, aynı davranış koşuluna sahip iki normun hem diğer koşulları (bağımlı normlarda) hem de yaptırımlarında uyumsuzluk bulunması halidir. Bir başka ifadeyle, tam norm çatışmalarında davranış koşulları dışındaki tüm unsurlar çatışmaktadır.

Davranış koşullarından hareketle yapılan bu sınıflandırma ile "norm toplanması" olarak adlandırılabilcek durumları birbirinden ayırt etmek gerekir. Hukuk sistemlerinin davranış koşulları aynı, hukuki sonuçları farklı iki norm barındırdığı durumlarda "norm toplanması" söz konusu olabilecektir. Norm toplanması-norm çatışması ayrımı bakımından diğer koşulların aynı olup olmadığının bir önemi bulunmamaktadır. Bu nedenle norm toplanmalarını, ilk bakışta kısmi norm veya tam norm çatışmaları olarak nitelendirmek mümkündür. Halbuki norm toplanmaları ile norm çatışmaları birbirlerinden farklı kavramlardır. Zira norm toplanmalarında davranış koşulu aynı, hukuki sonuçları farklı iki normdan birinin uygulanması diğeri ihlali sonucunu doğurmamaktadır. Burada sadece aynı davranış koşulunu içeren iki normun hukuki sonuçları toplanmaktadır.

Norm toplanmalarına vergi ve ceza hukukundan örnek vermek mümkündür. Uluslararası hukuksal çifte vergilendirme norm toplanması halidir¹⁴⁰. Zira aynı davranış koşulu birden fazla

138 Bkz.Başlık I/B.

139 Anılan yöntem için bkz. PECZENIK, 2008, s.61 vd.

140 Çifte vergilendirmenin norm toplanması değil; norm çatışması olduğu yönündeki görüş için bkz. SOYDAN YALTI, Billur, "Uluslararası Vergi Anlaşmaları", Beta Yayın Dağıtım, İstanbul, 1995, s.63 vd.

devlet tarafından vergilendirilmektedir. Öte yandan ceza hukukundaki fikri içtima hali de norm toplanmasının çözüm yönteminden başka bir şey değildir. Gerçekten de Türk Ceza Kanunu¹⁴¹ m.44, işlediği bir fiil ile birden fazla farklı suçun oluşmasına sebebiyet veren kişinin, bunlardan en ağır cezayı gerektiren suçtan dolayı cezalandırılmasını öngörmektedir. Dolayısıyla anılan hüküm aynı davranış koşuluna ve fakat farklı yaptırımlara (hukuki sonuçları) tabi suçları düzenlemektedir. Her iki örnekteki normlardan birinin uygulanması diğerinin ihlali sonucunu doğurmamaktadır. Bununla birlikte normların bu şekilde uygulanmalarının muhatapları üzerinde olumsuz etkiler doğurması muhtemeldir. Söz konusu olumsuz etkiler, uluslararası hukuksal çifte vergilendirme bakımından mahsup, istisna gibi tek taraflı yöntemler veya çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarıyla; ceza hukukunda ise TCK m.44 gibi en ağır yaptırımın verilmesini öngören hükümlerle giderilmeye çalışılmaktadır.

Norm çatışmalarının saptanmasında davranış koşullarının yanı sıra tartışılması gereken bir diğer unsur normu uygulayacak öznedir. Norm çatışmaları kural olarak aynı norm öznesinin uyguladığı iki norm arasında ortaya çıkar. Norm öznelerinin aynı olması çatışan iki normun hukuk sisteminde üstlendikleri işlevlerin özdeşliğinden kaynaklanır. Söz gelimi, bir idari usul normu ile bir idari yargılama normu çatışamaz. Zira her iki normun hukuk dünyasında üstlendikleri işlevler farklıdır. Bu işlevlere koşul olarak bu normların özneleri de farklılaşır. Bir idari yargı normunun öznesi yargı merciidir. Bir idari usul normunun ki ise idari mercilerdir. Buna karşılık, çatışan iki yargılama normunun; iki idari usul normunun; iki maddi hukuk normunun (söz gelimi ik ceza normunun) özneleri aynıdır. Diğer bir anlatımla, bu tür normları aynı özne uygular. Bununla birlikte istisnai olmakla, aynı işlevi üstlenen iki normun özneleri farklılaşabilir. Söz gelimi ispat kuralları işlevsel olarak muhakeme normlarıdır. Ancak İYUK m.20/1 ve VUK m.3/son örneğinde olduğu üzere bu normlar farklı özneler tarafından uygulanabilir. Ancak bu durum son tahlilde analizi değiştirmemektedir. Zira, her iki norm da işlevsel olarak muhakeme normu olduğundan aralarında çatışma çıkabilecektir.

Tüm bu açıklamalar göstermektedir ki, norm çatışmasından bahsedebilmek için çatışan normların hukuk sistemlerinde aynı işlevi üstlenmeleri gerekmektedir. Normların üstlendiği işleve koşul olarak, çatışan normların özneleri de kural olarak özdeş olacaktır. İstisnai olarak aynı işlevi üstlenmiş çatışma halindeki iki normun özneleri farklı olabilir. Söz gelimi, davranış koşulu aynı, diğer koşulları farklı olan bir idari yaptırıma karar verecek idari merciler yasa koyucu tarafından farklılaştırılmış olabilir. Bu durumda norm özneleri farklı olmakla birlikte, her iki norm da aynı işlevi üstlendiklerinden çatışma ortaya çıkacaktır. Aşağıda buraya kadar ki açıklamalarımız şematize edilmiş ve örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır.

aa. Aynı Davranış Koşullarına Sahip İki Norm Arasında Çatışma

aaa. Tam Çatışma

$$[a_1]Vb \longrightarrow c_1$$

$$[a_2]Vb \longrightarrow c_2$$

$[a_1]$ = "c₁" hukuki sonucunun doğması için gerekli diğer koşullar grubu

$[a_2]$ = "c₂" hukuki sonucunun doğması için gerekli diğer koşullar grubu

V= ve

b= davranış koşulu

c₁= birinci normun "hukuki sonuç" unsuru

c₂= ikinci normun "hukuki sonuç" unsuru

Açıklama: $[a_1]$ ve $[a_2]$ olarak ifade edilen; zamanlaşımı, norm öznesi, tanımlar gibi "diğer koşullar" bir bağımsız normun içinde yer alabileceği gibi başka bir normda da öngörülmüş olabilir. Hatırlanacağı üzere, bağımsız normun dışında diğer koşulları barındıran normlar "bağımlı normlar"dır. Diğer koşullar aynı bağımsız normların içinde düzenlenmişse ortada tek bir norm çatışması vardır. Buna karşılık, diğer koşulların en azından bir kısmı, bağımsız normun dışında ayrı bir normda (bağımlı normda) yer alıyorsa iki farklı norm çatışması söz konusu olacaktır. Zira bu olasılıkta hukuki sonuçları farklı olduğu için çatışan iki bağımsız normun yanı sıra diğer koşulları içeren iki bağımlı norm çatışmaktadır. Tam norm çatışmaları aşağıdaki örnek üzerinden sergilenebilir:

141 Bundan sonra TCK olarak anılacaktır.

ÖRNEK₁:

HUKUKİ SONUCUN YARATILMASI	HUKUKİ SONUCUN YARATILMASI
$[a_1]Vb \longrightarrow c_1$	$[a_2]Vb \longrightarrow c_2$
<p>4207 sayılı Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanun m. 2¹⁴²:</p> <p>“Sağlık, eğitim-öğretim ve kültür hizmeti veren yerler ile kapalı spor salonlarında ve toplu taşımacılık yapılan her türlü nakil vasıtaları ve bunların bekleme salonlarında, kamu hizmeti yapan kurum ve kuruluşlardan beş veya beşten fazla kişinin görev yaptığı kapalı mekanlarda tütün ve tütün mamullerinin içilmesi yasaktır. ...”</p> <p>m.5: “Tütün ve tütün mamullerinin içilmesinin yasaklandığı ve yasağa ilişkin yazılı uyarıların bulunduğu yerlerde tütün ve tütün mamulleri içenlere, ... yazılı uyarı gösterilmek suretiyle yasağa uyması, aksi takdirde o yeri terk etmesi gerektiği bildirilir...”</p>	<p>Kabahatler Kanunu m.39:</p> <p>“(1) Kamu hizmet binalarının kapalı alanlarında tütün mamulü tüketen kişiye,... elli Türk Lirası idarî para cezası verilir. ...</p> <p>(2) Toplu taşıma araçlarında tütün mamulü tüketen kişiye, elli Türk Lirası idarî para cezası verilir. ...</p> <p>(3) Özel hukuk kişilerine ait olan ve herkesin girebileceği binaların kapalı alanlarında, tütün mamullerinin tüketilemeyeceğini belirtir açık bir işarete yer verilmesine rağmen, bu yasağa aykırı hareket eden kişiye, elli Türk Lirası idarî para cezası verilir...”</p>
<p>$[a_1]$= “Sağlık, eğitim-öğretim ve kültür hizmeti veren yerler ile kapalı spor salonlarında ve toplu taşımacılık yapılan her türlü nakil vasıtaları ve bunların bekleme salonlarında, kamu hizmeti yapan kurum ve kuruluşlardan beş veya beşten fazla kişinin görev yaptığı kapalı mekanlar”</p> <p>b= tütün mamulü tüketmek</p> <p>c_1= uyarı</p>	<p>$[a_2]$= “Kamu hizmet binalarının kapalı alanları, toplu taşıma araçları, özel hukuk kişilerine ait olan ve herkesin girebileceği binaların kapalı alanlar”</p> <p>b= tütün mamulü tüketmek</p> <p>c_2= elli Türk Lirası idarî para cezası</p>
<p>AÇIKLAMA: Görüldüğü üzere her iki normun da davranış koşulları (tütün mamulü tüketmek) aynıdır. Bununla birlikte, iki normun da diğer koşulları ve yaptırımları farklıdır. İkinci normun uygulama alanı birinci normdan daha geniştir. Öte yandan her iki normun davranış koşulu gerçekleştiğinde doğacak hukuki sonuçlar da farklıdır. İlk norm temel olarak uyarı ile yetinirken ikinci normda 50 TL'lik bir idari para cezası öngörülmüştür. Özetle aynı davranış koşuluna bağlanmış her iki normun diğer koşulları ve yaptırımları uyumsuzdur. Biz bu tür çatışmaları “tam norm çatışması” olarak adlandırıyoruz.</p>	

aab. Kısmi Çatışma**Birinci Olasılık:**

Bu olasılıkta davranış koşulları aynı olan iki bağımsız normun hukuki sonuç unsurları da aynıdır. Ancak bağımsız normların uygulanması için gerekli diğer koşullarda farklılık bulunmaktadır¹⁴³.

$$[a_1]Vb \longrightarrow c$$

$$[a_2]Vb \longrightarrow c$$

$[a_1]$ = “c” hukuki sonucunun doğması için gerekli diğer koşullar

$[a_2]$ = “c” hukuki sonucunun doğması için gerekli diğer koşullar

V = ve

b = davranış koşulu

c = hukuki sonuç

142 Yasanın değişikliklerden sonraki hali için bkz. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4207.pdf> (erişim tarihi:10.9.2013).

143 Farklı hükümler içeren diğer koşullar bağımsız normun içinde düzenlenmişse ortada tek norm çatışması bulunacaktır. Buna karşılık diğer koşullar bağımsız normun dışındaki normlarda (bağımlı normlarda) yer alıyorsa, bağımsız normdaki diğer koşulların da çatışması şartıyla, iki farklı norm çatışması ortaya çıkabilecektir.

ÖRNEK₂:

NORM	NORM
[a ₁]Vb → c	[a ₂]Vb → c
<p>4207 sayılı Kanun m.2/(1): Tütün ürünleri; a) Kamu hizmet binalarının kapalı alanlarında, b) Koridorları dahil olmak üzere her türlü eğitim, sağlık, üretim, ticaret, sosyal, kültürel, spor, eğlence ve benzeri amaçlı özel hukuk kişilerine ait olan ve birden çok kişinin girebileceği (ikamete mahsus konutlar hariç) binaların kapalı alanlarında, c) (Değişik: 24/5/2013-6487/26 md.) Hususi araçların sürücü koltukları ile taksi hizmeti verenler dâhil olmak üzere karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu toplu taşıma araçlarında, ç) Okul öncesi eğitim kurumlarının, dershaneler, özel eğitim ve öğretim kurumları dahil olmak üzere ilk ve orta öğrenim kurumlarının, kültür ve sosyal hizmet binalarının kapalı ve açık alanlarında, d) Özel hukuk kişilerine ait olan lokantalar ile kahvehane, kafeterya, birahane gibi eğlence hizmeti verilen işletmelerde, tüketilemez.</p> <p>4207 sayılı anun m.5: "2 nci maddenin birinci ... fıkralarında belirtilen alanlarda tütün ürünleri tüketenler ...5326 sayılı Kabahatler Kanununun 39 uncu maddesi hükmüne göre cezalandırılır".</p>	<p>Kabahatler Kanunu m.39: “(1) Kamu hizmet binalarının kapalı alanlarında tütün mamulü tüketen kişiye,... elli Türk Lirası idarî para cezası verilir. ... (2) Toplu taşıma araçlarında tütün mamulü tüketen kişiye, elli Türk Lirası idarî para cezası verilir. ... (3) Özel hukuk kişilerine ait olan ve herkesin girebileceği binaların kapalı alanlarında, tütün mamullerinin tüketilemeyeceğini belirtir açık bir işarete yer verilmesine rağmen, bu yasağa aykırı hareket eden kişiye, elli Türk Lirası idarî para cezası verilir...”</p>
<p>[a₁]= "Kamu hizmet binalarının kapalı alanlarında, Koridorları dahil olmak üzere her türlü eğitim, sağlık, üretim, ticaret, sosyal, kültürel, spor, eğlence ve benzeri amaçlı özel hukuk kişilerine ait olan ve birden çok kişinin girebileceği (ikamete mahsus konutlar hariç) binaları kapalı alanlarında, hususi araçların sürücü koltukları ile taksi hizmeti verenler dâhil olmak üzere karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu toplu taşıma araçlarında..."</p> <p>b= tütün mamulü tüketmek c_ elli Türk Lirası idarî para cezası</p>	<p>[a₂]= "Kamu hizmet binalarının kapalı alanları, toplu taşıma araçları, özel hukuk kişilerine ait olan ve herkesin girebileceği binaların kapalı alanlar"</p> <p>b= tütün mamulü tüketmek c_ elli Türk Lirası idarî para cezası</p>
<p>AÇIKLAMA: 4207 sayılı Kanun'un son hali ile Kabahatler Kanunu m.39'dan hareketle oluşturduğumuz bu örnekte iki norm kısmen çatışmaktadır. Zira, davranış koşulları (tütün mamulü tüketmek) aynı olan iki normun hukuki sonuç (elli Türk Lirası idarî para cezası) kısımları özdeşdir. Bununla birlikte her iki normun uygulanması için gerekli diğer koşullarda farklılık bulunmaktadır. 4207 sayılı Kanunun 2.maddesinin son hali tütün mamulleri tüketme yasağının kapsamını genişletmiştir.</p>	

İkinci Olasılık:

Bu olasılıkta uyumsuzluk, iki normun hukuki sonuç kısımlarından doğmaktadır. Her iki normun da davranış koşulları ile diğer koşulları aynıdır. Böyle bir çatışma daha çok hukuki sonuçların değişik deontik modalitelerle ifade edildiği durumlarda görülebilir. Söz gelimi davranış koşulları ve diğer koşulları aynı olan iki normdan biri o davranışı emrederken diğeri yasaklamışsa ya da diğeri yasaklarken başka

bir norm izin veriyor ise, ortada kısmi bir çatışma vardır. Dolayısıyla norm çatışmalarını salt deontik mantığa dayalı açıklayan yazarların görüşü bizim sınıflandırmamızda kısmi norm çatışmalarına girmektedir. Aşağıda bu tür çatışmaların ne şekilde doğduğu örnekle gösterilmiştir:

$$[a_1]Vb \longrightarrow c_1$$

$$[a_1]Vb \longrightarrow c_2$$

ÖRNEK₃:

BİRİNCİ NORM	İKİNCİ NORM
$[a_1]Vb \longrightarrow c_1$	$[a_1]Vb \longrightarrow c_2$
New York Sözleşmesi ¹⁴⁴ m.5/2-b ¹⁴⁵ : "...hakem kararının tanınma ve icrası mezkur memleketin amme intizamı kaidelerine aykırı ise (tanınma ve icra talebi reddolunabilir)".	MÖHUK ¹⁴⁶ m.62/1-b ¹⁴⁷ : "Mahkeme, hakem kararı ... kamu düzenine aykırı ise,... yabancı hakem kararının tenfizi istemini <u>reddeder</u> "
{a1}= Diğer koşullar grubu b = Kamu düzenine aykırı olmak (davranış koşulu) V= ve c ₁ = reddolunabilir (hukuki sonuç)	{a1}= Diğer koşullar grubu b = Kamu düzenine aykırı olmak (davranış koşulu) V= ve c ₂ = reddeder (hukuki sonuç)
AÇIKLAMA: New York Sözleşmesi m.5/2-b normu ile MÖHUK m.62/1-b normlarının davranış koşulları (Kamu düzenine aykırılık) ve diğer koşulları aynıdır. Ancak her iki normun hukuki sonuç kısımlarında farklılık bulunmaktadır. Zira, birinci normun hukuki sonuç kısmı "reddolunabilir" biçimindeki izin verici bir modaliteyle ifade edilmiştir. İkinci normunki ise "reddeder" biçimindeki emredici modaliteyle ifade edilmiştir. Dolayısıyla iki normdan biri öznenin hukuki sonucu gerçekleştirmesine izin verirken diğeri aynı sonucun yapılmasını emretmektedir.	

ab. Farklı Davranış Koşullarına Sahip İki Norm Arasında Çatışma

Bu olasılıkta iki bağımsız normun davranış konuları birbirinden tamamen farklıdır. Dolayısıyla söz konusu normların düzenleme konuları da farklıdır. Söz konusu farklılık iki normun diğer koşullarının ve hukuki sonuçlarının da birbirlerinden farklı olması sonucunu doğurur. Uygulamada söz konusu normlardan birinin uygulanması diğer normun ihlali sonucunu doğurabilir. Bu durumun yasa koyucunun ihlal edilen norma yönelik hukuka uygunluk

nedenleri öngörmemesinden kaynaklandığı söylenebilir. Yukarıda belirtildiği üzere bu haller öğretilerde "gerçek çatışma" olarak adlandırılan hallerdir. Aşağıda bu tür bir çatışma gösterilmeye çalışılmıştır.

$$[a]Vb \longrightarrow c$$

$$[d]Vf \longrightarrow g$$

$[a]= c$ hukuki sonucunun doğması için gerekli diğer koşullar

$b= c$ hukuki sonucunun doğması için gerekli davranış koşulu

$c=$ hukuki sonuç

V= ve

$[d]= g$ hukuki sonucunun doğması için gerekli koşullar

$f= g$ hukuki sonucunun doğması için gerekli davranış koşulu

$g=$ hukuki sonuç

Gerçek çatışmalar kısmında verilen örnek bu olasılığı birebir açıklamaktadır. Hatırlanacağı üzere, örnekte askeri bölgelere izinsiz girilmesi yasaklanmıştı. Böyle bir normun davranış koşulu, "askeri bölgelere izinsiz girmek" olacaktır. Aynı normun askeri bölgelere izinsiz girilmesi durumunda "c hukuki sonucunu" (söz gelimi 6 ay-2 yıl arası hapis cezası) düzenlendiğini varsayalım. Aynı hukuk sisteminde yer alan başka bir norm ise "hayatı tehlikede bulunan insanları kurtarma" ödevi yüklemektedir. Bu ödevde aykırılık ise "g" hukuki sonucuna (3 aydan 1 yıla kadar hapis cezası) bağlanmış olsun. Dolayısıyla anılan normun davranış koşulu "hayatı tehlikede bulunan insanları kurtarmak" olacaktır. Görüldüğü üzere her iki normun davranış koşulları ve hukuki sonuçları farklıdır. Söz konusu normların diğer koşullarında da farklılık olacaktır.

Yaşamda bu normlar arasında çatışma olabilir. Zira bir kimse hayatı tehlikede olan bir kimseyi kurtarmak için askeri bölgeye izinsiz girebilir. Hukuk sistemlerinde bu çatışmaları önlemenin yolu hukuka uygunluk nedenleri/istisnalar yaratmaktır. Ancak pozitif hukukta bu tür çözümler bulunmadığında çatışma kaçınılmaz olacaktır. Gerçek çatışmalarda normlar, hiyerarşik olarak aynı katmanda bulunuyorsa lex posterior, lex specialis gibi klasik çatışma çözme yöntemlerinin kullanılamayacağını belirtmek gerekir. Hiç

144 Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası Hakkındaki 10 Haziran 1958 tarihli New York Sözleşmesi

145 Bağımsız norm olarak ifade edilmiştir.

146 Milletlerarası Özel Hukuk Ve Usul Hukuku Kanunu.

147 Bağımsız norm olarak ifade edilmiştir.

şüphesiz gerçek çatışmaya yol açan normlar hiyerarşik olarak farklı katmanlarda ise lex superior ilkesi çatışmayı çözümlenecektir.

II. VERGİ YARGILAMASI NORMLARI ARASINDAKİ ÇATIŞMALARIN ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde vergi yargılaması normları arasındaki çatışmalar öğretideki görüşler ve önerdiğimiz görüş bakımından iki başlık altında analiz edilecektir.

VERGİ YARGILAMASI NORMLARININ ÖĞRETİDEKİ GÖRÜŞLERDEN HAREKETLE ANALİZİ

Hatırlanacağı üzere öğretide norm çatışmalarını açıklayan görüşler deontik mantığa dayalı yaklaşımlar ve diğer yaklaşımlar olmak üzere iki başlık altında incelenmişti. Deontik mantıkta yapılan "emredici", "yasaklayıcı" ve "izin verici" normların tamamı vergi yargısı normlarını içeren yasalarda yer alır. Söz konusu normlar arasında en çok emredici normlar yaygındır. İYUK m.7/1'de yer alan "Dava açma süresi, özel kanunlarında ayrı süre gösterilmeyen hallerde Danıştayda ve idare mahkemelerinde altmış ve vergi mahkemelerinde otuz gündür"; VUK m.377/1'deki "Mükellefler ve kendilerine vergi cezası kesilenler, tarh edilen vergilere ve kesilen cezalara karşı vergi mahkemesinde dava açabilirler" ve son olarak 6183 sayılı AATUHK m.58/1 "Kendisine ödeme emri tebliğ olunan şahıs, böyle bir borcu olmadığı veya kısmen ödediği veya zamanaşımına uğradığı hakkın da tebliğ tarihinden itibaren 7 gün içinde alacaklı tahsil dairesine ait itiraz işlerine bakan vergi itiraz komisyonu nezdinde itirazda bulunabilir" hükümleri emredici vergi yargılaması normlarına örnek olarak verilebilir.

Yasaklayıcı vergi normları ise oldukça enderdir. Vergi yargılaması hukukunda yemin ve kural olarak tanık türünden delilleri yasaklayan VUK m.3/B-2 hükmü¹⁴⁸ en azından bu tür delillere getirdiği sınırlama bakımından yasaklayıcı norm olarak nitelendirilebilir.

İzin verici vergi yargısı normlarının ise nicelik olarak emredici normlarla ile yasaklayıcı normlar

arasında olduğu söylenebilir. Bu tür normlar yargı mercilerine takdir yetkisi veren normlardır¹⁴⁹. Bu çerçevede izin verici vergi yargısı normlarına daha çok yargısal sürelerle ilişkin normlarda rastlamak mümkündür. İYUK m.16/3'de yer alan "Taraflar, yapılacak tebliğlere karşı, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde cevap verebilirler. Bu süre, ancak haklı sebeplerin bulunması halinde, taraflardan birinin isteği üzerine görevli mahkeme kararı ile otuz günü geçmemek ve bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir" hükmü izin verici vergi yargısı normlarına örnektir.

Konumuz bakımından asıl önemli olan husus emredici, yasaklayıcı ve izin verici vergi yargısı normları arasında çatışma çıkıp çıkmadığıdır. Kanaatimizce, vergi yargısı normları arasında deontik normlar bakımından ortaya çıkan çatışmalar, emredici iki norm ile emredici ve yasaklayıcı normlar arasında çıkabilmektedir. Tespit edilebildiği kadarıyla vergi yargısı normları arasında emredici norm-izin verici norm çatışması bulunmamaktadır.

Vergi yargılaması hukukunda iki emredici normun çatışmasına İYUK m.2 ile VUK m.377/1 hükümleri örnek olarak verilebilir:

İYUK m.2/1-a: (emredici norm)	VUK m.377/1: (emredici norm)
İdarî işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlâl edilenler tarafından açılan iptal davaları	Mükellefler ve kendilerine vergi cezası kesilenler, tarh edilen vergilere ve kesilen cezalara karşı vergi mahkemesinde dava açabilirler.

Görüldüğü üzere vergi yargılaması hukukunda sübjektif dava ehliyetini düzenleyen iki emredici norm bulunmaktadır. Söz konusu normlardan ilki daha geniş olan menfaat ihlali kriterini esas alırken, ikinci norm, sadece yükümlü¹⁵⁰ ve kendilerine ceza kesilenlerin dava ehliyeti olduğunu hükme bağlamaktadır. AATUHK m.58'de ödeme emrine karşı açılacak davaları 7 günlük hak düşürücü süreye bağlayan hükümle İYUK m.7/1'de vergi mahkemelerindeki dava açma süresini 30 gün

148 VUK m.3/b-2: "Vergiye doğuran olay ve bu olaya ilişkin muamelelerin gerçek mahiyeti yemin hariç her türlü delille ispatlanabilir. Şu kadar ki, vergiyi doğuran olayla ilgisi tabii ve açık bulunmayan şahit ifadesi ispatlama vasıtası olarak kullanılamaz".

149 Takdir yetkisi kavramı için bkz. CANYAŞ, 2012.

150 VUK m.8/3 uyarınca vergi sorumluların da sübjektif dava ehliyeti vardır.

olarak öngören hüküm, emredici iki vergi yargısı normunun çatışmasına başka bir örnektir.

Vergi yargısı normlarının bazıları doğrudan-lafzi olarak yasaklama fiili içermeseler de, barındırdıkları davranış kalıbından hareketle yasaklayıcı norma çevrilebilirler. Bu çerçevede VUK m.3/B-2'de yer alan *"İktisadi, ticari ve teknik icaplara uymayan veya olayın özelliğine göre normal ve mutad olmayan bir durumun iddia olunması halinde ispat külfeti bunu iddia eden tarafa aittir"* hükmü İYUK m.20/1'deki re'sen tahkik ödevini belirli bir konuda yasaklamaktadır. Hatırlanacağı üzere, İYUK m.20/1, *"Danıştay ile idare ve vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her çeşit incelemeleri kendiliklerinden yaparlar"* hükmünü barındırmaktadır. Dolayısıyla, VUK m.3/B-2 hükmü, *"VUK kapsamındaki işlemlerin hukuki denetiminde iktisadi, ticari ve teknik icaplara uymayan veya olayın özelliğine göre normal ve mutad olmayan bir durumun iddia olunması halinde incelemeleri, yargı merciinin kendiliğinden yapması yasaktır"* biçimine dönüştürülebilir. Normun konusunu oluşturan davranış kalıbını esas alan bu dönüşüm ile yasaklayıcı norm olarak ifade edilen VUK m.3/B-2 normu, İYUK m.20/1'de düzenlenen re'sen tahkik ilkesi ile çatışma halindedir.

Vergi yargısı normları arasındaki çatışmalar ROSS'un sınıflandırmasına göre analiz edildiğinde, gerek İYUK-VUK gerek İYUK-AATUHK çatışmalarının *"kısmi çatışma"* olduğunu söylemek mümkündür. Zira, uyumsuz normlardan biri diğer norm ile çatışmaksızın uygulanamazken; diğer normun öteki normla çatışmaksızın uygulanabildiği durumlar mevcuttur¹⁵¹. Bu çerçevede VUK m.377/1, İYUK m.2 ile çatışmaksızın uygulanabilirken; İYUK m.2'nin VUK m.377/1 ile çatışmaksızın uygulanmadığı durumlar vardır. Bu konuda tarh işlemine karşı açılacak davalarda yeminli mali müşavirlerin sübjektif dava ehliyetlerinin varlığına ilişkin tartışmaları örnek gösterebiliriz¹⁵². Zira yeminli mali müşavirlerin İYUK m.2/1'de düzenlenen menfaat ihlali kriterine göre sübjektif dava ehliyetleri bulunmaktayken; VUK m.377/1 hükmüne göre ehliyetlerinin varlığından söz edilemez. Aynı şekilde AATHUK-İYUK çatışmaları da ROSS'un

sınıflandırmasıyla kısmi çatışmadır. Daha önce verilen AATUHK m.58 ve İYUK m.7/1'de öngörülen ve dava açma sürelerini düzenleyen hükümler arasındaki uyumsuzluklar bu konuda örnek olarak verilebilir. Zira, ödeme emrine karşı 7 gün içinde dava açılması İYUK m.7/1'i hiçbir şekilde ihlal etmezken; davanın İYUK m.7/1 kapsamında 8. günde açılması AATUHK m.58'de düzenlenen 7 günlük hak düşürücü süreyi her zaman ihlal eder. Vergi yargısı normları arasında ROSS'un tam çatıma olarak adlandırdığı çatışma ise hiçbir zaman görülmez. Öte yandan söz konusu normlar arasında kesişim halinde çatışmaya da rastlanılmamıştır.

Vergi yargılaması normları arasındaki çatışmalar KELSEN'in yaklaşımı bakımından değerlendirildiğinde ise şu sonuçlara varmak mümkündür. Vergi yargısı normları arasında çatışmalar *"tek taraflı norm çatışmaları"*dır. Zira çatışan iki normdan sadece birinin uygulanması diğerinin ihlali sonucunu doğurur. Bu konuda yine VUK m.377/1-İYUK m.2/1 örneğini verebiliriz. Aynı şekilde idari yargıda duruşmayı düzenleyen İYUK m.17/1¹⁵³ ile VUK mük m.378¹⁵⁴ hükümleri de tek taraflı norm çatışmalarına örnektir. Öte yandan deontik mantık terminolojisine dayanan KELSEN'in *"tam norm çatışması"* vergi yargılaması hukukunda vardır. Zira, anılan durumda bir emredici norm ile yasaklayıcı norm arasındaki çatışma KELSEN tarafından *"tam norm çatışması"* olarak nitelendirilmiştir. Dolayısıyla emredici-yasaklayıcı vergi yargısı normları arasında çatışma örneği olarak verilen İYUK m.20/1-VUK m.3/B-2 çatışması KELSEN'in tam norm çatışmalarına da örnektir. KELSEN'in kısmi norm çatışması olarak adlandırdığı çatışma ise ROSS'un sınıflandırmasında geçen tanımla örtüşmektedir. Bu nedenle ROSS'Un kısmi norm çatışmasında geçen açıklamalar KELSEN'inki için de aynen geçerlidir.

Konumuzu oluşturan normlar arasındaki çatışmaların *"ortak uyum testi"* bakımından analize gelince; ortak uyum testinin yaklaşımı ROSS

153 İYUK m.17/1: *"Danıştay ile idare ve vergi mahkemelerinde açılan iptal ve yirmibeşbin Türk Lirasını aşan tam yargı davaları ile tarh edilen vergi, resim ve harçlarla benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezaları toplamı yirmibeşbin Türk Lirasını aşan vergi davalarında, taraflardan birinin isteği üzerine duruşma yapılır"*.

154 VUK mük. m.378: *"Danıştay ve Vergi Mahkemelerinde yapılacak duruşmalarda, iddia ve savunmanın gerekli kıldığı hallerde, mahkeme vergi davasına konu olan tarhiyatın dayanağı incelemeyi yapmış bulunan inceleme elemanları ile, mükellefin duruşmada hazır bulundurduğu mali müşaviri veya muhasebecisini de dinler"*.

151 ROSS, 1959, s.129; ELHAG/BREUKER/BROUWER, 1999, s.38

152 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. CANYAŞ, Oytun, **Yeminli Mali Müşavirlerin Vergisel Sorumluluğu**, Maliye ve Hukuk Yayınları, 2006.

ve KELSEN'in kısmi norm çatışması olarak adlandırıldıkları durumla benzerdir. Hatırlanacağı üzere, ortak uyum testi norm çatışmalarını bir normun uygulanmasının ikinci normun ihlali sonucunu doğurması olarak tanımlamaktadır. Bu durumda vergi yargısı normları arasında kısmi çatışma örneği olarak verdiğimiz norm çatışmalarının tamamında yapılan açıklamalar ortak uyum testi için de geçerlidir. Bir başka deyişle, bu hallerde vergi yargısı normları arasında ortak uyum testine göre de çatışma mevcuttur.

VERGİ YARGISI NORMLARI ARASINDAKİ ÇATIŞMALARIN ÖNERİLEN GÖRÜŞ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

Vergi yargılaması normları arasındaki çatışmaları önerdiğimiz sınıflandırma bakımından analiz edebilmek için söz konusu normların uygulanma süreci ortaya konulmalıdır. Bu çerçevede öncelikle bağımsız norm niteliği taşıyan vergi yargısı normları saptanacak ve bu normlar unsurlarına ayrılacaktır. Daha sonra vergi yargısında yer alan bağımsız normların uygulanması için gerekli "diğer koşullar" belirlenmeye çalışılacaktır. Böylelikle vergi yargısında bağımsız normların uygulanma süreci içerisinde hangi unsurların çatıştığı sergilenebilecektir.

Açıklamalarımıza geçmeden önce bir noktanın altını çizmek gerekir. Vergi yargılaması normları, vergi uyumsuzluklarının yargısal usullerle çözümlenmesini konu edindiğinden bu normların öznesi "vergi yargısı mercileri"dir. Diğer bir anlatımla bu normlar, vergi ödevlileri veya vergi idaresi tarafından değil, yargı mercileri tarafından uygulanır. Yargı mercilerinin uyumsuzluğu çözümlenmek için verdikleri kararların vergi idaresi tarafından yerine getirilmesi bu özelliği değiştirmemektedir. Söz gelimi vergi yargısı mercisinin re'sen tahkik yetkisi (İYUK m.20/1) uyarınca vergi idaresinden bilgi ve belge istemesi durumunda verilen ara kararla uygulanan norm bir yargı normudur. Ancak normun muhatabı vergi idaresidir.

VERGİ YARGILAMASI HUKUKUNDA BAĞIMSIZ NORMLAR

Bu noktada asıl irdelenmesi gereken husus vergi yargısı mercilerinin hangi normları uyguladığıdır. Hatırlanacağı üzere, yukarıda doğrudan somut ve bireysel norm yaratabilen normlar "bağımsız

norm" olarak adlandırıldı. Yargı normları bakımından ara karar¹⁵⁵ veya nihai karar/hüküm verilmesini sağlayan yargı normları bağımsız normlardır. Bu bağlamda, idari yargıda nihai karar/hüküm İYUK m.2/1-a¹⁵⁶ ve m.2/1-b¹⁵⁷'de yer alan iki temel bağımsız yargı normu aracılığıyla verilir¹⁵⁸:

İYUK m.2/1-a'dan hareketle vergi yargısı mercilerinin uygulayacağı birinci bağımsız norm;"*İdarî işlemler yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı ise, iptal edilir*" biçiminde ifade edilebilir. Görüldüğü üzere bu normun davranış koşulu, "*İdarî işlemler yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı*" olmasıdır. Bu davranış koşulunun gerçekleşmesi durumunda yargıç "iptal" yaptırımını uygulayacaktır. Dolayısıyla söz konusu bağımsız normun hukuki sonucu "iptal"dir.

İdare ve vergi yargılaması hukukunda geçerli olan ikinci bağımsız norm ise İYUK m.2/1-b'de öngörülmüştür. Anılan bağımsız norm; "*İdari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel haklar muhtel olmuş ise, tazminat, istirdat gibi yaptırımlara*¹⁵⁹ karar verilir" biçiminde ifade edilebilir. Anılan bağımsız normun davranış koşulu, "*İdari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel haklar muhtel olması*"dır. Hukuki sonuç unsuru ise yargı mercisinin bu hakların onarımı için vereceği tazminat, istirdat gibi yaptırımlardır. Sonuç olarak, idare ve vergi yargılaması hukukunda yargı mercileri, idarenin işlem ve eylemlerinin hukuka aykırı olduğunu saptadıklarında ya iptal ya da tazminat, istirdat gibi yaptırımlara hükmederler. Açılan davada hem idari işlemin hukuka aykırı olduğu hem de bu işlemde kişisel hakkın muhtel olduğu iddiası varsa yargı mercii, iptal ve tam yargı davasının yaptırımlarına birlikte hükmeder. Bu durum İYUK m.12'de düzenlenmiştir.

Vergi yargılaması hukukunda "ara karar" verilmesini sağlayan bağımsız normlar da vardır.

155 Ara karara hükmedilmesini sağlayan bağımsız normlara İYUK m.27'de düzenlenen "yürütmenin durdurulması kararı" verilebilir.

156 İYUK m.2/1-a:" İdarî işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlâl edilenler tarafından açılan iptal davaları"

157 İYUK m.2/1-b: "İdari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan tam yargı davaları".

158 Tam yargı davalarının için bkz. GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, **Yönetim Hukuku**, Turhan Kitabevi, 16. Bası, , Ankara, 2002, s.384 vd; CANDAN, Turgut, **İdari Yargılama Usulü Kanunu Şerhi**, 5.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012, s.169.

159 Bkz. İYUK m.17

Bu tür normlara İYUK m.27’de düzenlenen “yürütmenin durdurulması kararı” örnek verilebilir. İYUK m.27/1’e göre, idari yargı mercileri, “... idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda,... yürütmenin durdurulmasını karar verebilirler”. Görüldüğü üzere anılan hüküm, davranış koşulu (idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi) ve hukuki sonuç (yürütmenin durdurulması kararı verme) unsurlarından oluşan bağımsız bir normdur. Bağımsız norm niteliği taşıyan ara kararlardan bazıları çalışma konumuzun kapsamına girmektedir¹⁶⁰.

VERGİ YARGILAMASI HUKUKUNDA BAĞIMSIZ NORMLARIN UYGULANMASININ DİĞER KOŞULLARI

İdare ve vergi yargılaması hukuklarında yer alan pek çok hukuki kurum yukarıda sergilenen iki bağımsız normun uygulanmasının “diğer koşulları”nı oluştururlar. Bu bağlamda, ehliyet, dava açma süresi, delil, duruşma, bilirkişi, keşif, görev gibi konuları düzenleyen yargılama normları, yukarıda ele alınan iki bağımsız normun uygulanabilmesinin -davranış koşulları dışındaki- “diğer koşulları”dır. Hatırlanacağı üzere, “diğer koşullar”, bağımsız norm ile aynı önerme içinde değilse; başka bir anlatımla ayrı bir norm olarak düzenlendiyse “bağımlı norm” adını almaktadır. Vergi yargısı normları arasındaki çoğu çatışma bu tür bağımlı normlar arasında çıkmaktadır.

VERGİ YARGILAMASI HUKUKUNDA NORM ÇATIŞMALARININ ANALİZİ

Bu saptamalar ışığında vergi yargılaması normları arasındaki çatışmaların kısmi norm çatışmalarının ilk haline girdiği söylenebilir. Zira vergi mahkemelerinde görülen davalar kural olarak iptal davası olduğundan davranış koşulu ve hukuki sonuç kısımları idari yargılama usulü hukukundakiyle aynıdır. İdari yargılama normları ile vergi yargısı normları arasındaki asıl farklılık “davranış koşulu” ve “hukuki sonuç” (iptal yaptırımı) dışında kalan “diğer koşullar”dadır. Vergi yargılaması

hukukunda ehliyet, süre, ispat, duruşma gibi konulardan oluşan diğer koşullar VUK, AATUHK ve hatta 5326 sayılı Kabahatler Kanunu’nda¹⁶¹ yer almaktadır. Söz konusu bağımlı normlar İYUK veya 2576 sayılı BİİVMK’nda yer alan bağımlı normlarla çatışabilmektedir. Örneğin VUK m.378’deki sübjektif ehliyet koşulu ile İYUK m.2’deki sübjektif ehliyet koşulu çatışmaktadır. Her iki unsur da iptal yaptırımının uygulanmasını sağlayan “diğer koşullar” kapsamında yer almaktadır. Vergi yargılaması hukukundaki kısmi norm çatışmalarını şu şekilde örneklendirebiliriz:

ÖRNEK₄:

İdari yargılama usulü hukukuna göre iptal yaptırımına hükmedebilmesinin gösterimi	Vergi yargılaması hukuku hükümlerine göre iptal yaptırımına hükmedebilmesinin gösterimi
[a ₁]Vb c	[a ₂]Vb c
“Menfaati ihlal edilmiş kimseler tarafından tebliğini izleyen günden itibaren 60 gün içinde diğer koşulları sağlayarak iptal davasına konu edilen idari işlemler, hukuka aykırı ise, iptal edilir”.	“VUK m.378’de sayılan kimseler tarafından tebliğini izleyen günden itibaren 30 gün içinde diğer koşulları sağlayarak iptal davasına konu edilen vergilendirme işlemleri, hukuka aykırı ise, iptal edilir”.
[a ₁]=İYUK’da iptal yaptırımına hükmedilebilmesi için gerekli diğer koşullar. Örneğin, ehliyet, davanın süresi içinde açılması gibi (b) = davranış koşulu (İdari işlemin hukuka aykırı olduğunun saptanması) V= ve c ₁ hukuki sonuç (yargı merciinin iptale hükmetmesi)	[a ₂]=İYUK ve VUK’da iptal yaptırımına hükmedilebilmesi için gerekli diğer koşullar. Örneğin, ehliyet, davanın süresi içinde açılması gibi b= davranış koşulu (İdari işlemin hukuka aykırı olduğunun saptanması) V= ve c ₂ hukuki sonuç (yargı merciinin iptale hükmetmesi)
AÇIKLAMA: Vergi mahkemelerinde görülenler kural olarak iptal davası olduğundan yargı merci, dava konusu idari işlemin hukuka aykırı olduğunu tespit ettiğinde işlemi iptal edecektir. Dolayısıyla İYUK m.2/1-a da yer alan davranış koşulu ve hukuki sonuç idari yargılama usulü hukukuyla aynıdır. Buna karşılık sübjektif ehliyet koşulu ya da ödeme emrinde olduğu dava açma süreleri ¹⁶² gibi diğer koşullar İYUK’daki koşullarla çatışmaktadır.	

Vergi hukukunda kısmi norm çatışması olduğu düşünülebilecek bazı durumlarda ise ortada herhangi bir norm çatışması bulunmamaktadır. Bu

160 Bkz. Kabahatler Kanunu m.27. Çatışmanın çözümü için bkz. Kabahatler Kanunu m.3 ve Ek m.1

161 Bkz. AATUHUK m.58

durum çatıştığı düşünülen normların üstlendikleri işlevlerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu farklılığa koşut olarak normların özneleri de değişmektedir. VUK m.112/4 normu ile İYUK m.2/1-b normları arasındaki ilişki bu konuda çarpıcı bir örnektir. Zira VUK m.112/4¹⁶² fazla veya yersiz olarak tahsil edilen vergilerde belirli tarihler arasında geçen süre için tecil faizi ödenmesi ödevini vergi idaresine yüklemektedir. Bu ödev, yargısal bir uyumsuzluğun çözümlenmesiyle bağlantılı değildir. Anılan norm özel bir idari usul yasası olan VUK'ta yer alan bir maddi hukuk normudur. Oysa tam yargı davalarını düzenleyen İYUK m.2/1-b yargılama normudur. Bu özelliği nedeniyle öznesi yargı merciidir.

Bununla birlikte VUK m.112/4 ile İYUK m.2/1-b normlarının çatışma içinde olup olmadığı tartışılabilir¹⁶³. İYUK m.2/1-b, yargı merciine, idari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel haklar muhtel olmuş ise, bu hakların onarımı görevi vermektedir. VUK m.112/4 ise, vergi fazla veya yersiz tahsil edilmişse yükümlünün malvarlığında eksilme meydana geldiğini kabul etmektedir. Diğer bir anlatımla yasa koyucu anılan normla yükümlünün kişisel haklarının muhtel olduğunu öngörmüştür. Görüldüğü üzere her iki normun, öngördüğü hukuki sonuçların doğumu hukuka aykırı idari işlemlerden dolayı hakkın muhtel olmasına bağlanmıştır. Dolayısıyla mantıksal çatışmalar için temel unsur olarak belirlediğimiz davranış koşullarında aynılık VUK m.112/4 ve İYUK m.2/1-b bakımından gerçekleşmiştir.

Buna karşılık, her iki normun hukuki sonuçları ve diğer koşulları farklıdır. İYUK m.2/1-b'de kişisel hakkı onaracak yaptırım zararın nicelik ve

niteliğine göre serbestçe belirlenebilirken; VUK m.112/4'de ise tecil faizi yaptırım olarak belirlemiştir. Her iki normun diğer koşullarındaki farklılık ise normların kapsamlarıyla ilintilidir. İYUK m.2/1-b normunun uygulama alanını tüm idari işlem ve eylemler oluşturmaktadır. VUK m.112/4'ün kapsamına ise sadece fazla veya yersiz tahsil edilen vergiler (hukuka aykırı tarh işleminden doğabilecek bazı zararlar) girmektedir.

Buraya kadar ki açıklamalarımız İYUK m.2/1-b ile VUK m.112/4 arasındaki çatışmaların kısmi çatışmaların ikinci türüne girdiği izlenimini uyardırmaktadır. Ancak kesin sonuca ulaşmak için bu normlardan herhangi birinin uygulanmasının diğer normun ihlali sonucunu doğurup doğurmadığı tespit edilmelidir. Söz gelimi, tahsil edilen bir vergiye karşı açılan iptal davasında, aynı zamanda tahsil tarihi ile yargılamanın sonlanacağı dönem için gecikme faizi oranında bir tazminat talep edilmiş¹⁶⁴ ve yargı mercii faize hükmetmişse, VUK m.112/4 normu ihlal mi edilmiş olacaktır?¹⁶⁵.

Kanaatimizce yargı mercii açılan davada faize hükmettiğinde VUK m.112/4 normunu ihlal etmiş olmaz. Zira yargı mercii, yargı normunu uygulamaktadır; VUK m.112/4 normunu ihlal edebilmesi için anılan normun bir yargılama normu olması gerekir. Ancak bu koşulla yargı mercii VUK m.112/4 hükmünü uygulayabilirdi. Halbuki, VUK m.112/4 hükmü vergi idaresinin fazla veya yersiz tahsil ettiği tüm durumlarda tecil faizi ödemesi öngören maddi hukuk normudur. Vergi idaresi bu ödevini ihmal ederse, bu durum ayrıca iptal davasına konu edilebilecektir. Görüldüğü üzere her iki normun vergi hukukundaki işlevi ve buna koşut olarak özneleri farklıdır. Bu nedenle de aralarında çatışma bulunmamaktadır. Yargı mercii, faiz talebiyle karşı karşıya geldiğinde VUK m.112/4 normu İYUK m.2/1-b'de kendisine verilen emri ortadan kaldırmadığından, tarh işleminin hukuka aykırılığını saptadığında faize hükmetmek zorundadır.

Bu saptamanın rahatsız edici sonuçlar doğurma olasılığı yadsınamaz. Zira İYUK m.12 uyarınca açılan bir davada yargı merciiinin faize

162 VUK m.112/4: "(Ek : 22/7/1998 - 4369/2 md. ; iptal: Anayasa Mahkemesi'nin 10/2/2011 tarihli ve E.: 2008/58, K.: 2011/37 sayılı Kararı ile.; Yeniden Düzenleme: 31/5/2012-6322/14 md.) Fazla veya yersiz olarak tahsil edilen vergiler, fazla veya yersiz tahsilatın mükelleften kaynaklanması halinde düzeltmeye dair müraacaat tarihi, diğer hallerde verginin tahsili tarihinden düzeltme fişinin mükellefe tebliğ edildiği tarihe kadar geçen süre için aynı dönemde 6183 sayılı Kanuna göre belirlenen tecil faizi oranında hesaplanan faiz ile birlikte, 120 nci madde hükümlerine göre mükellefe red ve iade edilir".

163 Bu bağlamda İYUK m.28/6 ile VUK m.112/4 arasında çatışma bulunmadığını belirtmek gerekir. Zira her iki normun davranış koşulu farklıdır. İYUK m.28/6'nın davranış koşulu, "mahkeme kararlarının süresinde uygulanmaması"; VUK m.112/4'ünki ise "fazla veya yersiz vergi tahsil edilmiş olması"dır. Dolayısıyla her iki norm arasında mantıksal bir çatışma bulunmamaktadır. Öte yandan iki norm arasında gerçek çatışma bulunduğu da söylenemez.

164 Bu durumda İYUK m.12 uyarınca iptal ve tam yargı davalarının birlikte açıldığını kabul etmek gerekir.

165 İdari davalarda hükmedilen faizinin niteliği hakkında bkz. CANYAŞ, Oytun, "Vergi Davalarında Mükellef Lehine Hükmedilmeyen Faizin Tazminat Niteliği", **Danıştay Kararları Işığında Vergilendirme İlkeleri**, Ankara Hukuk Toplantıları, AÜHF Yayınları No:300, 2011, s.133-147.

hükmetmesi, vergi idaresinin VUK m.112/4 gereği iadeyi ikinci bir faiz ekleyerek yapma ödevini ortadan kaldırmamaktadır. Her iki norm da emredici normdur ve öznelinin herhangi bir takdir yetkisi bulunmamaktadır¹⁶⁶. Ortaya çıkan bu sonucun herhangi bir yöntemle çözümünü pozitif hukuk bakımından olanaklı değildir. Her iki norm arasında çatışma olmadığından *lex specialis-lex posterior* gibi klasik yöntemlerle çatışmanın çözümü imkansızdır. Bu çerçevede çözüm, ancak mevzuatta yapılacak bir değişiklikle iki norm arasında bağlantı kurularak mümkün olabilecektir¹⁶⁷.

SONUÇ

Norm çatışmaları hukuk teorisinin en karmaşık konularından biridir. Bu karmaşıklığa koştur olarak norm çatışmaları hakkında öğretide pek çok yazar çeşitli görüşler ortaya koymuştur. Söz konusu yaklaşımların güçlü ve zayıf yanları bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmada norm çatışmaları yeniden tanımlanmış ve bu tanımlamaya dayalı yeni bir sınıflandırma yapılmıştır. Bize göre, norm çatışmaları, belirli bir ülkede belirli bir zamanda geçerli hukuk sisteminde yer alan iki normdan birinin diğerini ihlal etmeden uygulanamamasıdır. İki normdan birinin diğerini ihlal etmeden uygulanamaması her iki normun da aynı davranış koşullarına sahip olması veya farklı davranış koşullarına sahip olmasına göre iki başlık altında incelenebilir.

Birinci durumdaki çatışmalar, “mantıki çatışma”lardır. Mantıki çatışmalar da kendi içerisinde farklı türlere ayrılabilir. Bu çerçevede aynı davranış koşuluna sahip iki normun hem hukuki sonuç unsuru hem de farklı bir normda veya aynı norm içerisinde gösterilen diğer koşullarında farklılık olabilir. Bu olasılık çalışmada “tam norm çatışması” olarak adlandırılmıştır. Buna karşılık mantıki çatışma, aynı davranış koşuluna sahip iki

normun hukuki sonuç veya diğer koşullarında da ortaya çıkabilir. Çalışmada bu olasılık ise “kısmi norm çatışması” olarak ifade edilmiştir. Çatışan normların davranış koşullarındaki farklılığı esas alan ikinci durumda ise “gerçek çatışma” olarak adlandırılmıştır. Bu noktada çalışmada yapılan sınıflandırmanın vergi hukukuna özgü olmadığını; tüm hukuk dallarında norm çatışmalarının saptanmasında kullanılabileceğini belirtmekte fayda vardır.

Norm çatışmalarına saptamalar İYUK-VUK çatışmalarına aktarıldığında şu sonuçlara varılmıştır. Vergi yargılaması normları arasındaki çatışmalar mantıki çatışmalardır. Diğer bir anlatımla, vergi yargılaması normları arasında çatışmalar aynı davranış koşuluna sahip iki normdan birinin uygulanmasının diğerini ihlal etmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. VUK'ta yer yargılama normlarının büyük kısmı İYUK m.2/1-a'da yer alan bağımsız normun uygulanmasının koşullarını belirlemektedir. Dolayısıyla bu hükümler İYUK m.2/1-a'nın “diğer koşulları” ile ilgilidir. Öte yandan İYUK'un pek çok hükmü de İYUK m.2/1-a'nın uygulanmasıyla ilgili “diğer koşullar”ı ihtiva etmektedir. Vergi uyumsuzlukları arasındaki çatışmalar İYUK m.2/1-a bağımsız normunun uygulanmasını sağlayan “diğer koşullar”da çıkmaktadır. Bu nedenle vergi uyumsuzluklarındaki çatışmalar çalışmada önerilen sınıflandırmada “kısmi norm çatışması” kapsamı içerisinde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Şerafettin, **Vergi Yargısı Ve Türk Vergi Yargısı Sistemi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990.
- ARAL, Vecdi, **Kelsen'in Saf Hukuk Teorisinin Metodu ve Değeri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2471, İstanbul, 1978.
- BİX, Brian, **Jurisprudence**, Fifth Edition, Carolina Academic Press, North Carolina, 2009.
- CANDAN, Turgut, **İdari Yargılama Usulü Kanunu Şerhi**, 5.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012.
- CANYAŞ, Oytun, **Yeminli Mali Müşavirlerin Vergisel Sorumluluğu**, Maliye ve Hukuk Yayınları, 2006
- CANYAŞ, Oytun, “Vergi Davalarında Mükellef Lehine Hükmedilmeyen Faizin Tazminat Niteliği”, **Danıştay Kararları Işığında Vergilendirme İlkeleri**, Ankara Hukuk Toplantıları, AÜHF Yayınları No:300, 2011, s.133-147.

166 Bu tür rahatsız edici sonuçlar yasa koyucunun VUK'u ana işlevi dışında kullanmaya çalışmasından doğmaktadır. VUK, temel olarak bir idari usul kodudur. Bu çerçevede anılan Kanuna yargılama ve ceza normları gibi başka işlevleri olan normlar yerleştirmek hukuk sisteminin bütünlüğünü bozabilmektedir.

167 Örneğin İYUK m.12'de yapılacak bir düzenlemeyle fazla veya yersiz tahsil edilmiş davalarda ancak iptal davası sonuçlandıktan sonra faiz talebi konulu dava açılabilir (ki bu talep tam yargı davası açılması anlamına gelmektedir) hükmüne bağlanabilir. Dolayısıyla İYUK m.12'nin getirdiği iptal ve tam yargı davasını birlikte açabilme imkânı fazla veya yersiz vergiler için geçerli olmayacaktır. Şüphesiz ideal olan hukuka aykırı idari işlemlere karşı gündeme gelecek yargısal usuller arasında bu tarz ayrımlar yapmamaktadır.

- CANYAŞ, Oytun, **Vergi Normlarında İdarenin Takdir Yetkisinin Saptanması**, Mali Akademi, 2012.
- DWORKIN, Ronald, M. "The Model of Rules", **University of Chicago Law Review**, V.35, 1967-1968, s.14-46
- ELHAG, Abdullatif A.O/BREUKER, Joost, A.P.J./ BROUWER, Bob W., "On the Formal Analysis of Normative Conflicts", in H. Jaapvan den Herik et.al. (eds), *Legal Knowledge Based System*, **JURIX 1999**, The Twelfth Conference, Nijmegen: GNI, 1999, p.35-46
- GÖZLER, Kemal, "**Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu**", Ekin Yayınevi, Bursa, 1999.
- GÖZLER, Kemal, **Hukuka Giriş**, 9. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2012.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, **Yönetim Hukuku**, Turhan Kitabevi, 16. Bası, , Ankara, 2002.
- GÜRİZ, Adnan, **Hukuk Felsefesi**, 7. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007.
- HAFIZOĞULLARI, Zeki, **Ceza Normu**, US-AAnkara, 1996.
- HART, H.L.A., **The Concept of Law**, Second Edition, Calendon Law Series, New York, 1997.
- HANSEN, Jorgen, PI GOZZI, Gabriella, VAN DER TORRES, Leendert, "Ten Philosophical Problems in Deontic Logic", **Dağstuhl Seminar Proceedings 07122 Normative Multi-agent Systems**, <http://drops.dagstuhl.de/opus/volltexte/2007/941>, (erişim tarihi: 7/8/2013)
- IŞIKTAÇ, Yasemin, METİN, Sevtap, **Hukuk Metodolojisi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2003.
- IŞIKTAÇ, Yasemin, **Hukuk Normunun Mantıksal Analizi Ve Uygulaması**, 2. Basım, Filiz kitabevi, İstanbul, 2004.
- KAMMERHOFER, Jörg, **Uncertainty in International Law: A Kelsenian Perspective**, Routledge, New York, 2011.
- KARAKOÇ, Yusuf, **Vergi Yargılaması Hukuku**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1995.
- KARAKOÇ, Yusuf, **Genel Vergi Hukuku**, 3. Bası, Yetkin yayınları, Ankara, 2004.
- KEYMAN, Selahattin, **Hukuka Giriş**, Yetkin Yayınları, 4. Bası, Ankara, 2010
- KUMRULU, Ahmet, **Vergi Yargılaması Hukukunun Kuramsal Temelleri**, Çoğaltma, Ankara, 1989.
- MOORE, Ronald, "The Deontic Status of Legal Norms", **Ethics**, Vol. 83, No. 2 (Jan., 1973), pp. 151-158
- MUNZER, Stephen, "Validity and Legal Conflicts", **The Yale Law Journal**, Vol.82, No.6, May 1973, s.1140-1174
- ONAR, S.S, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, C. I, 3. Bası, İstanbul, 1966.
- ÖNCEL, Mualla, KUMRULU, Ahmet, ÇAĞAN, Nami, **Vergi Hukuku**, 11. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.
- ÖZLEM, Doğan, **Mantık**, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1990.
- PECZENIK, Aleksander, **On Law and Reason**, Law and Philosophy Library Volume 8, Springer, 2008.
- RAZ, Joseph, "Legal Principles and Limits of Law", **The Yale Law Journal**, V.81, 1971-1972, s.823-854
- ROSS, Alf, **Law and Justice**, The Lawbook Exchange Ltd., 1959.
- ROYAKKERS, Lamber, DİGNUM, Frank, "Defeasible Reasoning with Legal Rules", in M.A. Brown and J.Carno, editors, **Deontic Logic, Agency and Normative Systems (Workshops in Computing)**, pages 174-193, Springer-Verlag, 1996.
- SOYDAN YALTI, Billur, "**Uluslararası Vergi Anlaşmaları**", Beta Yayım Dağıtım, İstanbul, 1995.
- SÖZER, Ali Nazım, **Hukukta Yöntembilim**, Beta Yayınları, İzmir, 2008
- STELMACH, Jerzy, BROZEK, Bartosz, **Methods of Legal Reasoning**, Springer, Dodrecht, 2006.
- TOROSLU, Nevzat, **Ceza hukuku Genel Kısım**, Savaş Yayınevi, Ankara, Ekim 2005.
- VISSER, P.R.S., VAN KRALINGEN, R.W., "Reasoning about definitions in statutes": J.A.P.J. Breuker, R.V. De Mulder, J.C. Hage (eds.), *Legal knowledge based systems JURIX 91: Model-based legal reasoning*, The Foundation for Legal Knowledge Systems, Lelystad: Koninklijke Vermande, pp. 113-122, 1991.
- VRANES, Erich, "The Defination of Norm Conflict in International Law and Legal Theory", **The European Journal of International Law** Vol. 17, 2006, p.395-418
- ZORRILLA, David Martinez, "The Structure Of Conflicts Of Fundamental Legal Rights", **Law and Philosophy** (2011) 30:729-749

